

รายงานผลการวิจัย

โครงการ

การจัดช่วงชั้นทางสังคมของกรุงเทพมหานคร

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร. ปรีชา คุวินทร์พันธุ์

เงินทุนอุดหนุนเพื่อเพิ่มพูนและพัฒนาประสิทธิภาพทางวิชาการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จท
ร 15
012712

ธันวาคม 2526

รายงานการวิจัย

โครงการ การจัดช่วงชั้นทางสังคมของกรุงเทพมหานคร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
กิติกรรมประกาศ	1
บทคัดย่อภาษาไทย	11
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	1v
บทที่	
1. บทนำ	1
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
3. วิธีการวิจัย	10
4. โครงสร้างสังคม : อดีตและปัจจุบัน	23
5. ลักษณะทั่วไปของชั้นทางสังคม	30
6. ความสัมพันธ์ภายในและระหว่างวงชั้นทางสังคม	38
7. การเปลี่ยนวงชั้นทางสังคม (Social Mobility)	44
8. สรุปและขอเสนอแนะ	48
บรรณานุกรม	51

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เลขหมู่ ^{จิต} 315
เลขทะเบียน 012712
วัน, เดือน, ปี 13ก.ค.49

กิติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง การจัดช่วงชั้นทางสังคมของกรุงเทพมหานคร ได้รับทุนสนับสนุนทางการเงินจากเงินทุนอุดหนุนเพื่อเพิ่มทุนและพัฒนาประสิทธิภาพทางวิชาการของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภายใต้ความรับผิดชอบของคณะกรรมการปฏิบัติการกิจการวิจัยเกี่ยวกับกรุงเทพมหานคร ประจำปี 2524-2525 ผู้วิจัยขอขอบคุณกรรมการทุกท่านที่สนับสนุนโครงการนี้ โดยเฉพาะศาสตราจารย์ ดร.สุรินทร์ เกรษฐมานิต ประธานคณะกรรมการ

ผู้วิจัยขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ที่ให้คำปรึกษาและแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อโครงการนี้ และขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประสิทธิ์ สวาสดีญาตี ที่ช่วยวิเคราะห์ข้อมูลในคานคอมพิวเตอร์ และงานเก็บข้อมูลสนาม

บุคคลอื่น ๆ อีกหลายท่านที่มีส่วนในโครงการนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณไว้ที่นี่ด้วย และขออภัยที่ไม่อาจเอ่ยนามไว้ได้ทั้งหมด ผู้วิจัยขอรับผิดชอบในข้อบกพร่องทั้งหมดในงานวิจัยนี้แต่เพียงผู้เดียว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเบื้องต้นเพื่อให้ได้ภาพรวมของการจัดช่วงชั้นทางสังคมของกรุงเทพมหานคร ความสนใจอยู่ที่ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของประชากรในแต่ละช่วงชั้น ความสัมพันธ์ภายในและระหว่างช่วงชั้น และการเลื่อนชั้นทางสังคม

การจัดระเบียบช่วงชั้นทางสังคมของกรุงเทพมหานครแบ่งได้ออกเป็น 3 ช่วงชั้น คือ ชั้นล่างได้แก่กลุ่มประชากรที่มีรายได้ไม่เกิน 4,000 บาท มีการศึกษาจบประถม 4 เป็นส่วนใหญ่ ชั้นกลางได้แก่กลุ่มประชากรที่มีรายได้ระหว่าง 4,001-10,000 บาท มีการศึกษาปานกลาง และคนชั้นสูงได้แก่ผู้มีรายได้มากกว่า 10,000 บาทขึ้นไป ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ 50.8 ของประชากรในกรุงเทพมหานครเป็นคนชั้นล่าง ร้อยละ 38.6 เป็นคนชั้นกลาง และร้อยละ 10.6 เป็นคนชั้นสูง โดยทั่วไปคนชั้นสูงและชั้นกลางมีโอกาสในการเป็นเจ้าของสิ่งต่าง ๆ เช่น ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ต่าง ๆ รวมถึงโอกาสในการพักผ่อนหย่อนใจ นอกจากนี้คนชั้นสูง ชั้นกลางยังมีความรู้สึกในการรวมกลุ่มสูงกว่าคนชั้นล่าง

ความสัมพันธ์ระหว่างช่วงชั้นทางสังคมดังกล่าว มักจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การพึ่งพาอาศัยกันระหว่างเพื่อน หรือ "ผู้ใหญ่" ที่อยู่ต่างช่วงชั้นสังคม เป็นปรากฏการณ์ปกติ ความรู้สึกถึงผลประโยชน์ที่แตกต่างกันระหว่างช่วงชั้นสังคม ไม่มากพอที่จะผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มภายในแต่ละช่วงชั้น

สถาบันวิจัยประชากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การเลื่อนชั้นทางสังคมเป็นสิ่งที่ส่วนมากคาดหวังว่าเป็นไปได้ คนในแต่ละช่วงชั้นในปัจจุบันรับว่าตนเองมีสถานภาพทางช่วงชั้นดีกว่าบิดามารดา และส่วนมากก็คาดหวังว่าลูกจะสามารถเลื่อนฐานะให้ดีกว่าตนเองได้ในอีก 20 ปีข้างหน้า

ภายใต้ภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงในการจัดระเบียบช่วงชั้นทางสังคมในอีก 20 ปีข้างหน้า คงจะไม่มีผลให้เกิดความแตกต่างในการจัดระเบียบดังกล่าวจากที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมากนัก อย่างไรก็ตาม การศึกษาการจัดช่วงชั้นทางสังคมยังจำต้องศึกษาและค้นคว้าให้ละเอียดลึกซึ้งยิ่งกว่าการศึกษาในครั้งนี การปรับปรุงวิธีการศึกษาให้ดียิ่งขึ้นจะช่วยให้ความเข้าใจการจัดระเบียบช่วงชั้นทางสังคมเป็นไปอย่างถูกต้องและชัดเจนยิ่งขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ABSTRACT

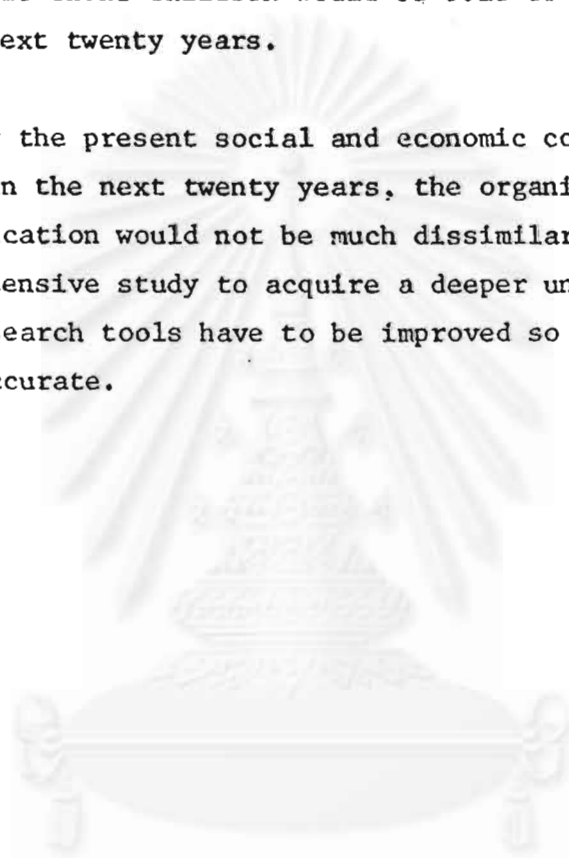
This is a preliminary study to acquire an overall picture of the social stratification of Bangkok Metropolitan. Particular interest is placed on the general social and economic characteristics of the population in each social stratum, nature of the social relations within and between these strata and social mobility.

The organisation of the social stratification of Bangkok Metropolitan is characterised by the composition of three social strata: the lower social stratum is a category of population who earns not more than 4,000 baht a month and most of them get Prathom 4 certificates; the middle social stratum earns an income between 4,001 - 10,000 baht a month and obtains a middle level education; and the upper social stratum procures an income above 10,000 baht a month and most are university graduates. Fifty point eight percent, 38.6 percent and 10.6 percent of the total population are the lower, middle, and upper social strata respectively. In general, those who are in the upper and middle strata gain better opportunities in obtaining and possessing some properties such as houses and other modern facilities, as well as other social and recreational activities. The people of the upper and middle social strata are also more conscious of organising group activities; though religious and social welfare rather than economic interest are pertaining to the group.

Relations between each stratum are characterised by the interpersonal relationship. Mutual dependence among friends and "patron" cutting across the boundaries of social strata is not uncommon. People are most conscious of the differences in social and economic interest, therefore, groups based on such interest are not widely organised.

People in the three strata recognise that social mobility is not impossible. Fifty percent of the population in the upper stratum, 46 percent of the middle stratum, and 29 percent of the lower stratum indicate that their status are higher than those of their parents. Most hold a positive expectation on their ability to educate their children and that their children would be able to upclimb to the higher status in the next twenty years.

Under the present social and economic conditions it is expected that in the next twenty years, the organisation of Bangkok social stratification would not be much dissimilar to the present. However, an intensive study to acquire a deeper understanding is still necessary. Research tools have to be improved so that the study will be much more accurate.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. บทนำ

การจัดชั้นทางสังคม (Social Stratification) เป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดระเบียบทางสังคม ที่ได้มีการกำหนดแบบแผนของพฤติกรรมในการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลและกลุ่มภายในแต่ละช่วงชั้นและระหว่างช่วงชั้น รวมทั้งมีข้อกำหนดในเรื่องค่านิยม ทศนคติและแบบชีวิตของบุคคลในแต่ละช่วงชั้น บุคคลที่เจริญเติบโตเป็นสมาชิกของช่วงชั้นทางสังคมใด ย่อมได้รับการเรียนรู้แบบวิถีชีวิตธรรมเนียมปฏิบัติตลอดจนค่านิยมของคนในช่วงชั้นนั้น ลักษณะของการจัดช่วงชั้นทางสังคมจึงมีอยู่และวิวัฒนาการสืบเนื่องติดต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน และแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม การกำหนดช่วงชั้นทางสังคมจะแฝงไว้ด้วยค่านิยมที่สามารถเปรียบเทียบความสูงต่ำระหว่างสถานภาพของบุคคลในแต่ละช่วงชั้น จาก การประพฤติปฏิบัติติดต่อกันมา คนในสังคมจะรับรู้สถานภาพของตนว่าควรจะอยู่ในชั้นไหน สูงต่ำกว่าคนในชั้นอื่นอย่างไร นอกจากนี้ลักษณะภายนอกที่สามารถสังเกตได้ก็จะเป็นเครื่องชี้ถึงสถานภาพช่วงชั้นของบุคคลด้วย ในด้านเศรษฐกิจปัจจัยที่จะเป็นเครื่องชี้ เช่น รายได้ อาชีพ ลักษณะที่อยู่อาศัย การบริโภค ในด้านการเมือง เช่น ฐานะตำแหน่ง อำนาจในการสั่งการหรือควบคุมบุคคลอื่น และในด้านสังคม เช่น การศึกษา ศาสนา เชื้อชาติ ครอบครัว เป็นต้น

การจัดช่วงชั้นทางสังคมดังกล่าว จึงเป็นลักษณะที่จะพบเห็นได้ในแทบทุกสังคม ความแตกต่างอาจอยู่ที่ช่องว่างระหว่างช่วงชั้นและความเข้มงวด ในโอกาสที่จะเปลี่ยนสถานภาพทางช่วงชั้นของบุคคล ปกติแล้วการยอมรับสถานภาพทางชนชั้นและโอกาสที่จะเลื่อนสถานภาพทางชนชั้นของบุคคลจะทำให้สังคมมีระเบียบ ในบางสถานการณ์โอกาสในการเขยิบฐานะทางชนชั้นเป็นไปได้ยากยิ่ง จนทำให้ความสำนึกในความไม่เท่าเทียมกันเป็นไปอย่างเด่นชัด ความไม่พึงพอใจในการจัดระเบียบทางช่วงชั้นอาจเกิดขึ้นได้ ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เช่น การขยายตัวทางเศรษฐกิจ โอกาสของบุคคลที่จะเปลี่ยนฐานะจะเป็นไปได้มากขึ้น

ความเข้าใจในการจัดช่วงชั้นทางสังคม จะช่วยให้ทราบถึงภาวะการดี
ทางสังคมในขณะใดขณะหนึ่ง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการวางแผน เช่น การลดความ
แตกต่างระหว่างช่วงชั้นโดยการเพิ่มโอกาสในด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา การ
เขียนฐานะและรายได้ ตลอดจนสวัสดิการในด้านต่าง ๆ แก่ชนชั้นล่าง เป็นต้น

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเบื้องต้นเพื่อหาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการจัด
ช่วงชั้นทางสังคมในกรุงเทพมหานคร เป็นที่ตระหนักกันดีว่ากรุงเทพมหานคร เป็น
นครที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง การเพิ่มขึ้นของประชากร
โดยธรรมชาติและจากการอพยพของประชากรจากจังหวัดรอบนอก รวมไปถึงการ
เป็นศูนย์กลางทางการค้าพาณิชย์ อุตสาหกรรม การเมือง การศึกษา ศาสนาและ
อื่น ๆ มีผลทำให้กรุงเทพกลายเป็น "เอกนคร" (primate city) ที่ก่อให้เกิด
ปัญหาในการบริหารวางแผนในด้านต่าง ๆ อยู่มากและบางครั้งก็นำไป
ข้อขัดแย้งระหว่างบุคคลและกลุ่ม¹

---

¹ความสนใจในปัญหาด้านต่าง ๆ ของกรุงเทพมหานครจะเห็นได้จาก
การสัมมนาที่จัดขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งข้อเขียนต่าง ๆ จำนวนมาก เช่น
รายงานการสัมมนาวิชาการประจำปี 2526 ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เรื่อง ประเทศไทยคือกรุงเทพ และการประชุมวิชาการของจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย เรื่อง กรุงเทพฯ 2545. กรกฎาคม 2526 เป็นต้น

การศึกษาโครงสร้างของการจัดช่วงชั้นทางสังคม จะทำให้มองเห็นภาพรวมของสังคมกรุงเทพมหานครในลักษณะหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นความเข้าใจพื้นฐานที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนการบริหารได้ต่อไป ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มภายในแต่ละช่วงชั้นและระหว่างช่วงชั้นย่อมจะเป็นเครื่องชี้ถึงบูรณาการของสังคม (social integration) ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ๆ ได้ ในแง่ของวิชาการและการปฏิบัติ การศึกษาโครงสร้างการจัดช่วงชั้นจึงเป็นเรื่องหนึ่งที่ต้องจะศึกษา โดยเหตุที่การศึกษาในเรื่องนี้ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้จึงจำกัดเฉพาะข้อมูลเบื้องต้นที่จะเสนอภาพกว้าง ๆ ของการจัดช่วงชั้นทางสังคม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นในอันดับต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เป็นที่ถกเถียงกันมานานในวงวิชาการทั้งในและนอกประเทศเกี่ยวกับแนวความคิดที่เหมาะสมในการวิเคราะห์การจัดระเบียบทางสังคมไทย แนวความคิดเกี่ยวกับโครงสร้างหลวม (loose structure) ของ John F. Embree ที่เสนอในปี 1950 แม้จะถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง แต่ถือได้ว่าเป็นแรงกระตุ้นให้มีการคิดค้นแนวความคิดใหม่ ๆ ที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย¹

แนวความคิดหนึ่งที่พัฒนามาจาก "โครงสร้างหลวม" คือความเชื่อที่ว่าสังคมไทยตั้งอยู่บนรากฐานของความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์ (patron) กับผู้รับอุปถัมภ์ (client) สืบต่อกันเป็นลูกโซ่จากฐานไปสู่ยอด ทำให้มีลักษณะของความสัมพันธ์แบบแยกแยะฐานะตำแหน่งสูงต่ำลดหลั่นกันลงมา

---

¹ ดู Han Dieter Evers, (ed.) Loosely Structured Social Systems: Thailand in Comparative Perspective, Yale University, 1969 และ Jack M. Potter. Thai Peasant... Social Structure, The University of Chicago Press, 1976

(hierarchical system) ความสัมพันธ์ดังกล่าวจะอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในลักษณะที่ว่าต่างฝ่ายต่างสนองบทบาทแก่กันและกัน ทั้งสองฝ่ายต่างหวังประโยชน์จากกันและกัน และหากไม่สามารถสนองสนองประโยชน์ซึ่งกันและกันต่อไปแล้ว ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็จะสิ้นสุดลงโดยต่างฝ่ายต่างก็แสวงหาคู่สัมพันธ์อื่นที่จะสนองประโยชน์แก่กันและกันได้ต่อไป ความสัมพันธ์ดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อในเรื่องบุญและอำนาจ ผู้ที่มีบุญมีอำนาจสามารถกระทำสิ่งที่ต้องประสงค์ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ เป็นผู้อุปถัมภ์ที่สามารถช่วยเหลือ ปกป้องผู้รับอุปถัมภ์ได้ ความเชื่อในเรื่องบุญจึงเป็นสิ่งที่กำหนดสถานภาพสูงต่ำของบุคคลเป็นบรรทัดฐานที่ยอมรับระหว่างคู่สัมพันธ์ที่มีฐานะแตกต่างกัน

---

¹ผู้นำในแนวความคิดดังกล่าวได้แก่ Lucien Hanks, Edward Van Roy เป็นต้น ดู L.M. Hanks. "Merit and Power in the Thai Social Order" ใน American Anthropologist, 64: 1247-61, 1962 และ "The Corporation and the Entourage: A Comparison of Thai and American Social Organization" Catalyst 2:55-63, 1966 และล่าสุดคือ "The Thai Social Order as Entourage and Circle" ใน Change and Persistence in Thai Society: Essays in Honor of Lauriston Sharp, G. William Skinner (et.al.), (ed.). Cornell University Press, N.Y. 1975. นอกจากนี้ก็มี E. Van Roy and J.V. Udoehls, "Economic Development in Mexico and Thailand: An Institutional Analysis" Part II. Journal of Economic Issues. 3:21-38, 1969.

แนวความคิดดังกล่าวได้รับการท้าทายจากนักวิชาการไทยและต่างประเทศ ปัญหาสำคัญคือว่าแนวความคิดดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับสังคมในระดั๋บไทย และความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ซึ่ง Hanks ได้เสนอแนวความคิดว่าเป็นระบบบริวาร (entourage)¹ จะถือว่าเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ที่เป็นสังคมไทยทั้งหมดหรือไม่ แนวความคิดที่อาจช่วยในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ภายในของกลุ่มหรือในระดั๋บหมู่บ้าน เมื่อนำมาใช้วิเคราะห์สังคมในระดั๋บกว้างหรือระดั๋บมหัพภาคแล้ว แนวความคิดนี้ก็มีย้อจจำกัดอยู่มาก โดยเฉพาะสังคมไทยที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจนไม่อาจถือได้ว่าโครงสร้างสังคมไทยในปัจจุบัน เป็นโครงสร้างเดียวกับสังคมไทยในอดีต ที่ความสัมพันธ์ของระบบอุปถัมภ์เป็นไปอย่างชัดเจน² การขยายตัวทางเศรษฐกิจ การศึกษา และความคิดใหม่ ๆ จะไม่มีผลกระทบต้อลักษณะของความสัมพันธ์แบบเดิมบ้างหรือ

¹Hanks 1975.

²คู่อชิน รพีพัฒน์. "สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์: พ.ศ. 2325-2416" แปลโดย ม.ร.ว.ประกายทอง สิริสุข พรรณี สรวงบุญมี ปันทร อ่อนคำ เป็นบรรณาธิการ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ กรุงเทพฯ 2518.

ปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะในช่วงสิบปีที่ผ่านมาที่แสดงให้เห็นถึงการรวมกลุ่มกันระหว่างผู้ที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน ทำให้นักวิชาการหลายท่านหันมาให้ความสนใจกับแนวความคิดในเรื่องช่วงชั้นทางสังคม (class analysis) ทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับประเทศ¹ อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์ในแนวนี้ใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์มากกว่าการหาข้อมูลจากการวิจัยสนาม การวิเคราะห์ช่วงชั้นทางสังคมในปัจจุบันมุ่งเน้นลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจของกลุ่มคน โดยเฉพาะชั้นโคชั้นหนึ่งมากกว่าจะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น หรืออีกนัยหนึ่งภาพโครงสร้างรวมของการจัดช่วงชั้นทางสังคมทั้งหมด²

---

¹ ุงานของนักเศรษฐศาสตร์การเมือง เช่น จักรพิชัย บากสุภา (บรรณาธิการ) วิวัฒนาการทุนนิยมไทย คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2523. สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย พ.ศ. 2398-2453 สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ กรุงเทพฯ 2521. ในระดับหมู่บ้าน มีการศึกษาของ ฉลาดชาย รมิตานนท์และคณะ "การมีส่วนร่วมของประชาชน: เงื่อนไข ปฏิกริยาและอนาคต" ใน วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ 2 เล่ม 4 2526.

² งานของ เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม "การผูกขาดทางเศรษฐกิจและการครอบงำทางการเมืองในประเทศไทย" ใน วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 10 ฉบับที่ 3 2524.

นักวิชาการในกลุ่มหลัง เน้นการวิเคราะห์ที่แสดงให้เห็นปัญหาบางประการ ที่เป็นผลมาจากความไม่เท่าเทียมของบุคคลและกลุ่มในช่วงชั้นต่าง ๆ ในทาง ปฏิบัติการศึกษาในลักษณะนี้มีผลกระทบทำให้เกิดความรู้สึกร่วมกันของคนในชั้นหนึ่ง ๆ หรือระหว่างชั้นที่จะปรับตัวให้สอดคล้องกันเพื่อรักษาระเบียบของสังคม เช่น การจัดสวัสดิการต่าง ๆ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำของโอกาสที่ต่างกัน ในแง่วิชาการ ความเข้าใจในเรื่องการจัดระเบียบช่วงชั้นทางสังคมมีคุณค่าในตัวของมันเอง กล่าวคือทำให้เกิดการพัฒนาแนวความคิดใหม่ ๆ ที่จะช่วยให้การศึกษาสังคมไทย เป็นไปอย่างลึกซึ้งและกระจ่างชัด ในปัจจุบันข้อจำกัดในเรื่องการศึกษาการจัด ช่วงชั้นทางสังคมยังมีอยู่มาก อาทิเช่น มาตรฐานในการวัดค่ากับช่วงชั้นที่เป็นที่ ยอมรับยังไม่เกิดขึ้น มาตรฐานการวัดที่ใช้ได้ในสังคมอื่นไม่เหมาะสมกับสังคมไทย ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป

โดยแท้จริงแล้วแนวความคิดเกี่ยวกับการจัดช่วงชั้นทางสังคมมีมานานแล้ว อินเดียนับเป็นตัวอย่างของสังคมที่มีการจัดช่วงชั้นทางสังคมระบบวรรณะ (caste system) ที่เข้มงวดและได้รับการยอมรับโดยความเชื่อในทางศาสนา ระบบ วรรณะของอินเดียเป็นที่รู้จักกันพอ ๆ กับอารยธรรมของอินเดียที่คงอยู่นับเวลา เป็นพัน ๆ ปี การศึกษาในเรื่องช่วงชั้นทางสังคมจึงมีมาแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

International Encyclopaedia of the Social Science ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า การจัดช่วงชั้นทางสังคมไว้ดังนี้ คือ "เป็นแนวความคิดทางสังคมวิทยาที่ใช้หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นที่ เข้าใจกันว่ามีสถานภาพทางช่วงชั้นสูงหรือต่ำกว่ากันโดยอาศัยคุณลักษณะบางอย่าง เป็นข้อกำหนด" (1968:288) คุณลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้อาจเป็นสิ่งที่จับต้อง มองเห็นได้ เช่น ทรัพย์สินสมบัติ เงินทอง ที่อยู่อาศัย และอาจเป็นสิ่งที่ เป็นนามธรรม เช่น เกียรติยศ ชื่อเสียง อำนาจ ฐานะตำแหน่ง เป็นต้น สิ่งที่สำคัญคือ คุณลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็ นสิ่งที่สังคมให้คุณค่าว่าสูงต่ำกว่ากันอย่างไร

สิ่งไหนดีเป็นที่ปรารถนา หรือสิ่งไหนไม่ดีไม่ชอบ ช่วงชั้นทางสังคมจึงถูกกำหนดโดยค่านิยมของคนในแต่ละสังคมไป

คงกล่าวแล้วจะเห็นว่าคุณลักษณะเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงคุณลักษณะอันหนึ่งอันใดเพียงอันเดียว นักวิชาการโดยทั่วไปในปัจจุบันยอมรับว่าปัจจัยที่กำหนดช่วงชั้นทางสังคมมีหลายปัจจัยที่ส่งเสริมหรือสนับสนุนกัน (multi-dimensional criteria) แม้ว่าปัจจัยแต่ละตัวจะมีความสำคัญในตัวของมันเอง เช่น ความเชื่อในทางศาสนาอาจเป็นตัวกำหนดสถานภาพของบุคคลเป็นอิสระจากรายได้หรือการศึกษา แต่ในอีกหลาย ๆ กรณี ปัจจัยทางการศึกษาอาจไม่ใช่ตัวกำหนดสถานภาพของบุคคลได้อย่างแท้จริง ถ้าหากรายได้ไม่สูงพอ เป็นต้น โดยเหตุนี้การกำหนดสถานภาพทางช่วงชั้นของบุคคลและกลุ่มจึงต้องเข้าใจปัจจัยต่าง ๆ ทั้งในแง่นี้เป็นตัวกำหนดเฉพาะในตัวมันเอง (independence) และในแง่ที่มีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน (interdependence) ปัจจัยดังกล่าวที่สำคัญได้แก่ รายได้ การศึกษา อาชีพ ศาสนา ครอบครัว อำนาจและแบบของการดำเนินชีวิต เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การวิจัยครั้งนี้ถือเป็นการวิจัยเบื้องต้น เพื่อเป็นการเสนอข้อมูลพื้นฐานและปัญหาในการวิจัยที่จะนำไปสู่การวิจัยที่ลึกซึ้งและเป็ยวิทยาศาสตร์มากขึ้น ปัจจัยที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์จึงจำกัดเฉพาะปัจจัยที่สำคัญ ๆ บางปัจจัยเท่านั้น วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้จึงจำกัดอยู่เฉพาะการเสนอภาพของการจัดระเบียบช่วงชั้นทางสังคมอย่างกว้าง ๆ และการประยุกต์ใช้แนวความคิดทางสังคมวิทยาในการศึกษาสังคมไทย รวมทั้งการทดสอบระเบียบวิธีวิจัยเบื้องต้นที่สามารถนำไปศึกษาในลำดับต่อไป

3. วิธีการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ใช้ระยะเวลาประมาณ 1 ปี คือระหว่างเดือน
กุมภาพันธ์ 2525 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2526 โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสารร่วมกับการ
วิจัยสนาม ที่อาศัยแบบสอบถามซึ่งถือเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวม
ข้อมูล การสุ่มตัวอย่างได้รับความร่วมมือจากสำนักงานสถิติแห่งชาติโดยสุ่มตัว-
ตัวอย่างไว้ 1,216 ราย การเก็บข้อมูลได้รับความร่วมมือจากประชาชนผู้ตกเป็น
ตัวอย่างเป็นอย่างดี ทำให้ได้ข้อมูลจากประชากร 1,090 ราย หรือ 89.6 %
จากประชากรที่สุ่มตัวอย่างไว้ เขตที่มีการสุ่มตัวอย่างมี 19 เขตด้วยกันคือ

1. พระนคร
2. กอดองसान
3. กุฉินิต
4. คลิ่งชั้น
5. ธนบุรี
6. บางกอกน้อย
7. บางกอกใหญ่
8. บางกะปิ
9. บางขุนเทียน
10. บางเขน
11. บางรัก
12. ปทุมวัน
13. ป้อมปราบฯ
14. พญาไท
15. พระโขนง
16. ภาษีเจริญ

17. ยานนาวา
18. สัมพันธวงศ์
19. ห้วยขวาง

สำหรับเขตที่ไม่ได้รวมอยู่ในการสุ่มตัวอย่างคือ เขตหนองแขม ราษฎร์บูรณะ มีนบุรี หนองจอกและสาครบุรีรวม 5 เขต ทั้งนี้โดยเหตุที่ขนาดของประชากรตัวอย่างมีจำนวนค่อนข้างจำกัด ทางสำนักงานสถิติแห่งชาติจึงเสนอให้ใช้เขตที่เป็นตัวแทนของกรุงเทพมหานครจำนวน 19 เขต ดังกล่าว

ปัญหาที่สำคัญในแง่ของระเบียบวิธีวิจัยในการศึกษารังนี้คือการวัดหรือจัดลำดับช่วงชั้นของบุคคล เช่น ถ้าใช้รายได้เป็นตัวกำหนด บุคคลควรมีรายได้เท่าไรจึงจะจัดเป็นชนชั้นสูง กลาง และต่ำ หรือมีการศึกษาระดับใดจึงจะจัดเป็นชนชั้นในระดับต่าง ๆ ดังกล่าว การจะกำหนดระดับชั้นโดยเกณฑ์ต่าง ๆ ยากที่จะหลีกเลี่ยงอคติหรือความจงใจไม่ได้ การศึกษาเกี่ยวกับช่วงชั้นทางสังคมที่ผ่านมามีน้อยและไม่ได้เสนอวิธีการวัดหรือจัดลำดับช่วงชั้นไว้ เครื่องมือที่ใช้ในการวัดที่แพร่หลายในสังคมอุตสาหกรรม เช่น การวัดอาชีพโดยให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ให้คะแนนอาชีพแต่ละอาชีพ (occupational ranking score) เพื่อใช้ในการกำหนดสถานภาพทางชนชั้นของบุคคลนั้น ก็ยังคงจะต้องมีการปรับปรุงเพื่อให้ประยุกต์เข้ากับการศึกษาสังคมไทย

การศึกษารังนี้จึงไม่ได้กำหนดช่วงชั้นทางสังคมของบุคคลไว้ในขั้นตอนของการเก็บข้อมูล เพียงแต่กำหนดเกณฑ์ที่จะใช้วิเคราะห์ไว้อย่างกว้าง ๆ เช่น รายได้ของผู้ถูกสัมภาษณ์อยู่ในช่วงรายได้เท่าใดก็ให้ระบุในช่วงนั้น โดยไม่ได้กำหนดแต่นวรายได้เท่าใดควรจะอยู่ในช่วงชั้นสังคมใด เช่นเดียวกับอาชีพการศึกษา ก็ไม่ได้มีการกำหนดช่วงชั้นไว้แต่ประการใด

ถึงกล่าวแต่คนว่าบุคคลในสังคมจะมีความรู้สึกในช่วงชั้นของคุณ และจะแสดงบทบาทตามสถานภาพทางช่วงชั้นของตนตามที่สังคมได้วางหลักไว้ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงได้มีคำถามให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ประเมินตัวเองว่าอยู่ในช่วงชั้นสังคมใด วิธีนี้เป็นการวัดสถานภาพทางช่วงชั้นของบุคคลตามเกณฑ์จิตวิสัย (subjective criteria) ซึ่งอาจจะตรงหรือไม่ตรงกับ การวัดสถานภาพทางช่วงชั้นในแง่จิตวิสัย (objective criteria) เช่น รายได้ การศึกษา ที่อยู่อาศัยก็ได้

ในการวิเคราะห์ขั้นต้นเพื่อหาเกณฑ์ในการกำหนดสถานภาพของบุคคลนั้น ได้มีการพิจารณาปัจจัยในคำบรรยายได้รวมกับความคิดเห็นในการประเมินสถานภาพทางชนชั้นของตนเอง

ตารางที่ 1 แสดงร้อยละของบุคคลที่มีสถานภาพทางช่วงชั้นต่าง ๆ กัน คือ ผู้ที่คิดว่าตนเองเป็นคนชั้นสูงมีจำนวนร้อยละ 0.8 คิดว่าเป็นคนชั้นกลางร้อยละ 85.5 และคิดว่าเป็นคนชั้นล่างร้อยละ 13.7 จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่ของประชากรมีความคิดเห็นว่าตนเองเป็นคนชั้นกลาง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากว่าคนที่มีความฐานะดีไม่ชอบแสดงตนเป็นคนชั้นสูง และด้วยเหตุผลที่คล้ายคลึงกัน คนที่มีความเป็นอยู่ไม่คอยคึกคักแต่ก็ยังถือว่าตนเองอยู่ในกลุ่มคนชั้นกลาง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 ร้อยละของความคิดเห็นเกี่ยวกับ
 ช่วงชั้นทางสังคมของตนเอง

ความคิดเห็นเกี่ยวกับ ชั้นทางสังคมของตนเอง	ร้อยละ
ชั้นสูง	0.8
ชั้นกลาง	85.5
ชั้นล่าง	13.7
รวม	100.0

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2 แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานภาพทางชนชั้นของบุคคลกับรายได้ จะเห็นว่าคนที่คิดว่าตนเองเป็นคนชั้นกลางส่วนใหญ่คือร้อยละ 79.8 จะมีรายได้ไม่เกิน 4,000 บาท ถ้ายึดรายได้ดังกล่าวเป็นเกณฑ์วัดสถานภาพทางชนชั้นของคนชั้นกลางแล้ว คนชั้นกลางจะมีรายได้ระหว่าง 4,001-10,000 บาท ในตารางจะเห็นว่า 41.7 % ของคนที่คิดว่าตนเองเป็นคนชั้นกลางมีรายได้ระหว่าง 4,001-10,000 บาท โดยวิธีเดียวกัน คนที่มีรายได้เกิน 10,000 บาทจะเป็นคนชั้นสูง ในตารางจะเห็นว่า ร้อยละ 44.4 ของคนที่คิดว่าตนเองเป็นคนชั้นสูงมีรายได้ตั้งแต่ 10,000 บาทขึ้นไป

จากการพิจารณาเกณฑ์ที่เป็นจิตวิสัย (subjective criteria) คือความคิดเห็นเกี่ยวกับฐานะทางชนชั้นของตนร่วมกับเกณฑ์วัตถุวิสัย (objective criteria) คือรายได้นั้นจะทำให้เราได้เกณฑ์วัดสถานภาพทางชนชั้นที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ คนที่เป็นคนชั้นกลางจะมีรายได้ไม่เกิน 4,000 บาท คนที่เป็นคนชั้นกลางมีรายได้ระหว่าง 4,001-10,000 บาท และคนชั้นสูงมีรายได้ตั้งแต่ 10,001 บาทขึ้นไป

จากเกณฑ์นี้จะเห็นว่าคนที่เป็นคนชั้นกลางประกอบเป็นร้อยละ 50.8 คนชั้นกลางคิดเป็นร้อยละ 38.5 และคนชั้นสูงร้อยละ 10.7 ของประชากรทั้งหมด (ตารางที่ 3)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2 ร้อยละของความคิดเห็นเกี่ยวกับชั้นทางสังคมของตนแยกตามรายได้

รายได้ ความคิดเห็นเกี่ยวกับฐานะทางสังคมของตน	ไม่เกิน 2,000 บาท	2,001- 4,000 บาท	4,001- 6,000	6,001- 8,000	8,001- 10,000	10,001- 12,000	12,001- 14,000	14,001-	รวม
ชั้นสูง	11.2	22.2	0.0	11.1	11.1	11.1	0.0	33.3	100
ชั้นกลาง	10.2	36.0	23.6	11.3	6.8	5.7	1.5	4.9	100
ชั้นล่าง	26.8	53.0	15.4	4.8	0.0	0.0	0.0	0.0	100
ไม่ทราบ ไม่ตอบ	0.0	60.0	20.0	0.0	0.0	0.0	0.0	20.0	100

ตารางที่ 3 ร้อยละของคนชั้นต่าง ๆ

รายได้ (บาท)	ร้อยละ
ชั้นสูง 10,001 ขึ้นไป	10.7
ชั้นกลาง 4,001-10,000	38.5
ชั้นล่าง ต่ำกว่า 4,000	50.8
รวม	100.0

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากเกณฑ์ดังกล่าวเป็นนํามาหาความสัมพันธ์กับการศึกษา พบว่าการศึกษาของคนระดับสูง กลางและล่างมีสหสัมพันธ์ในทางบวก คือ คนชั้นสูง กลางและล่าง จะมีการศึกษาสูงลงมาต่ำคดหล่นกันลงมา (ตารางที่ 4) คนชั้นล่างถึงร้อยละ 57.3 มีการศึกษาระดับประถม 4 คนชั้นกลางร้อยละ 20.3 และคนชั้นสูงร้อยละ 42.1 มีการศึกษาระดับปริญญาตรี นอกจากนี้คนชั้นสูงร้อยละ 5.8 มีการศึกษาสูงกว่าระดับปริญญาตรี ในขณะที่ร้อยละ 0.9 ของคนชั้นกลางมีการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี ส่วนคนชั้นล่างไม่มีการศึกษาในระดับนี้เลย

ในคํานาอาชีพ โดยีการจกค่าคํานาสูงค่าของอาที่พต่าง ๆ ในสังคมไทย (occupational prestige ranking score) ยังไม่มีความสมบูรณ์เพียงพอ การที่จะหาสหสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพทางชนชั้นกับค่าคํานาสูงค่าของอาที่พจึงเป็นไปได้ยาก อย่างไรก็ตามเพื่อมองเห็นภาพกว้าง ๆ ของการจัดช่วงชั้นของคนในกรุงเทพมหานคร ตารางที่ 5 ได้แสดงถึงการกระจายตัวของคนในช่วงชั้นต่าง ๆ ตามอาที่พ จะเห็นว่าในกลุ่มคนชั้นสูงนั้นร้อยละ 90.4 ของคนในชั้นนี้ไม่มีอาที่พรับราชการ ทำธุรกิจในด้านการค้าพานิช และเป็นลูกจ้างทั้งของเอกชนและรัฐวิสาหกิจ ตัวเลขดังกล่าวไม่ก่อให้เกิดความเข้าใจอะไรมากนัก และอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดในการกำหนดค่าคํานาสูงค่าของอาที่พได้ ดังจะเห็นได้ว่าทั้ง 3 กลุ่มอาที่พที่เป็นกลุ่มอาที่พสำคัญในกลุ่มสังคมของคนชั้นสูงนั้น ก็ยังเป็นกลุ่มอาที่พที่สำคัญของกลุ่มของคนชั้นกลางและชั้นล่างเช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นว่าการจะใช้อาที่พกำหนดสถานภาพทางช่วงชั้นของคนในสังคมจำเป็นต้องมีความละเอียดอ่อนมากกว่านี้ เช่นข้าราชการจะประกอบไปด้วยกลุ่มอาที่พย่อยลงไปได้อีกมากทั้งในแง่ทั้งและแนวนอน

ตารางที่ 4 ร้อยละของชนชั้นต่าง ๆ แยกตามการศึกษา

ชั้นทางสังคม	การศึกษายังไม่ได้เรียน	ป.1-4	ป.5-7	มศ.1-3	มศ.4-5	สูงกว่ามศ.5	ปริญญาตรี	สูงกว่าปริญญาตรี	ไม่ทราบไม่ตอบ	รวม
สูง	3.8	15.6	3.4	12.2	1.2	15.4	42.1	5.8	0.5	100
กลาง	9.3	28.6	8.9	11.7	5.2	15.0	20.3	0.9	0.1	100
ล่าง	12.4	57.3	9.8	11.4	3.4	3.4	2.3	0.0	0.0	100

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5 ร้อยละของสถานภาพทางช่วงชั้นแยกตามอาชีพ

ชั้นทางสังคม	อาชีพ	ข้าราชการ	พ่อค้า/ธุรกิจส่วนตัว	เกษตรกร	ลูกจ้างเอกชน/รัฐวิสาหกิจ	กรรมกร	ช่างฝีมือ	เกษียณ/ไม่ทำงาน	ไม่เข้าชาย	ไม่ทราบ/ไม่ตอบ	รวม
สูง		21.0	29.4	0	40.0	0	3.3	0.8	3.9	1.6	100
กลาง		21.4	31.3	0.3	32.0	3.1	3.9	2.6	4.8	0.6	100
ต่ำ		9.4	23.8	3.0	27.7	13.5	4.7	6.9	10.7	0.3	100

ตารางที่ 6 แสดงให้เห็นถึงร้อยละของคนในอาชีพต่าง ๆ แยกตาม สถานภาพทางวงชั้นของบุคคล ร้อยละ 10.5 ของข้าราชการ และร้อยละ 13.7 ของพ่อค้านักธุรกิจและลูกจ้างเอกชนและรัฐวิสาหกิจ เป็นคนชั้นสูง ในขณะที่ ร้อยละ 52.7 ของข้าราชการ ร้อยละ 44.6 ของพ่อค้านักธุรกิจและร้อยละ 37.0 ของลูกจ้างเอกชนและรัฐวิสาหกิจ เป็นคนชั้นกลาง เกษตรกรและกรรมกร ส่วนใหญ่อยู่ในฐานะคนชั้นล่าง ก็ร้อยละ 95.5 ของเกษตรกรและร้อยละ 80.2 ของกรรมกร

ตัวเลขดังกล่าวยืนยันว่ารายละเอียดของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ มีความสำคัญ มากหากจะใช้เป็นเครื่องวัดสถานภาพทางวงชั้นของชนในสังคม

จากการพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ในการกำหนดสถานภาพทางวงชั้นของ ประชากรในกรุงเทพมหานครดังกล่าวแล้ว เราอาจให้คำจำกัดความกว้าง ๆ เกี่ยวกับลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจของคนชั้นต่าง ๆ ได้ดังนี้

คนชั้นสูง คือคนที่มีรายได้ตั้งแต่ 10,001 บาทต่อเดือนขึ้นไป มีการ ศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรี ส่วนใหญ่รับราชการหรือทำธุรกิจส่วนตัวรวมทั้งลูกจ้าง ของรัฐและเอกชน

คนชั้นกลาง คือคนที่มีรายได้ระหว่าง 4,001-10,000 บาทต่อเดือน มีการศึกษาไม่เกินระดับปริญญาตรี รับราชการหรือเป็นลูกจ้างของรัฐและเอกชน หรือทำธุรกิจการค้าระดับกลาง

คนชั้นล่าง มีรายได้ไม่เกิน 4,000 บาทต่อเดือน ส่วนใหญ่มีการศึกษา ระดับประถม ประกอบอาชีพเป็นกรรมกร ช่างฝีมือ เกษตรกรรวมทั้งลูกจ้าง ระดับล่างทั้งของรัฐและเอกชนและพวกที่ทำการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ

ตารางที่ 6 ร้อยละของคนในอาชีพต่างๆ แยกตามสถานภาพทางช่วงชั้น

อาชีพ	ชั้นทางสังคม	สูง	กลาง	ล่าง	รวม
ข้าราชการ		10.5	52.7	36.8	100
พ่อค้า/ธุรกิจส่วนตัว		13.7	44.6	41.7	100
เกษตรกร		0	4.5	95.5	100
ลูกจ้างเอกชน/รัฐวิสาหกิจ		13.6	37.0	49.4	100
กรรมกร		0	19.8	80.2	100
ช่างฝีมือ		3.8	37.7	58.5	100
เกษียณ/ไม่ได้ทำงาน		2.3	25.7	72.0	100
ไม่เข้าชาย		8.2	58.8	63.0	100
ไม่ทราบ/ไม่ตอบ		40.0	20	40	100

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แม้จะมีการกำหนดชั้นทางสังคมไว้ดังกล่าวแล้ว เหนือกำหนดดังกล่าวเป็นเพียงเครื่องมือในการวิเคราะห์เท่านั้น ในความเป็นจริง การจะแบ่งชั้นต่าง ๆ ไม่สามารถทำได้อย่างชัดเจนและเข้มงวด และความหมายของชั้นทางสังคมในการศึกษานี้จำกัดอยู่ที่รายได้และการศึกษา ที่จะสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะอื่น ๆ ทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง มากกว่าจะหมายถึงชนชั้น (class) ที่ใช้วิเคราะห์สังคมอุตสาหกรรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4. โครงสร้างสังคม : อดีตและปัจจุบัน

การที่จะเข้าใจโครงสร้างการจัดช่วงชั้นของสังคมกรุงเทพมหานคร ในปัจจุบันและในอันที่จะมองไปในอนาคตในปี 2545 นั้น อาจเป็นสิ่งจำเป็น ที่จะต้องเข้าใจพื้นฐานการจัดช่วงชั้นทางสังคมในอดีต รวมทั้งข้อโต้แย้งทาง วิชาการเกี่ยวกับโครงสร้างสังคมไทย

อคิน รัชพัฒน์ในหนังสือ สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2416 ได้วิเคราะห์โครงสร้างสังคมไทยไว้อย่างละเอียดลึกซึ้ง

โครงสร้างการจัดช่วงชั้นของสังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตามกฎหมายอาชญากรรมคือไควว่ามี 4 กลุ่มด้วยกันคือ เจ้า ขุนนาง ไพรและหาส โดย มีศักคินากำหนดความแตกต่างของฐานะตำแหน่ง อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติ นั้นชนชั้นเจ้านายและขุนนางมีความแตกต่างกันน้อย อคินถือว่าความแตกต่างทาง ชนชั้นที่สำคัญคือ ระหว่างผู้ปกครอง คือเจ้านายและขุนนาง กับผู้อยู่ใต้อปกครอง คือไพร่และหาส ที่มาของอำนาจและฐานะทางเศรษฐกิจของเจ้านายและขุนนาง อยู่ที่ความสามารถในการควบคุมกำลังคน เจ้านายและขุนนางใดที่มีไพร่ในสังกัด มาก แสดงถึงการมีอำนาจมากและมีฐานะร่ำรวย ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านาย ขุนนางกับไพร่นั้นมีลักษณะของความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ "ผู้ที่เป็นผู้อุปถัมภ์ (ได้แก่ พระมหากษัตริย์ เจ้านายและขุนนาง) จำต้องให้ความปกป้องผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ (ได้แก่ลูกน้องผู้อยู่ใต้อปกครอง) ในทำนองเดียวกัน ผู้ที่อยู่ใต้อุปถัมภ์ก็มีหน้าที่ที่จะต้องส่งส่วยและทำงานให้แก่ผู้อุปถัมภ์ตน" (อคิน: 377)

อकिनได้แบ่งโครงสร้างความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ที่เป็นทางการ กับที่ไม่เป็นทางการ ภายใต้โครงสร้างที่เป็นทางการ พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงตำแหน่งสูงสุดและเป็นเจ้าของกำลังไพร่พลทั้งหมด ที่ทรงแจกจ่ายแก่เจ้านายและขุนนาง ตามตำแหน่งที่วางไว้ในระบบศักดินา "ฐานะของแต่ละบุคคลนั้นถูกจัดไว้ตาม ศักดินาอย่างแน่นอน มีการจัดลำดับชั้นผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์และผู้อุปถัมภ์ ในโครงสร้างสังคมที่เป็นทางการ ขุนนางเป็นผู้ที่อยู่ใต้อุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ ขุนนางทำงานให้พระมหากษัตริย์ เป็นการตอบแทนในการที่ทรงให้ความคุ้มครองและพระราชทานรางวัล ในทำนองเดียวกัน ไพร่ก็เป็นผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ของขุนนาง ขุนนางมีหน้าที่ที่จะต้องให้ความคุ้มครองแก่ไพร่ผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ของตน ในขณะที่เดียวกันขุนนางก็ยังมีหน้าที่คอยดูแลสิ่งให้ไพร่ให้ หรือสิ่งให้ตนเรียกร้องเอาจากไพร่และจากงานของไพร่" (อकिन : 378)

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในช่วงต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ ที่มีผลกระทบต่อโครงสร้างของความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ก็คือการที่ชาวจีนจำนวนมากอพยพเข้ามารับจ้างเป็นกรรมกรจำนวนมาก ทำให้มีการจ้างแรงงานกรรมกรจีนแทนการเกณฑ์แรงงานซึ่งหายากและเสียเวลา รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงระบบการเก็บภาษีอากรที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทำให้มีผลกระทบต่อภาวะทางด้านการผลิตของชนชั้นสูง-โดยทั่วไป ผลก็คือทำให้เกิดความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ที่ไม่เป็นทางการขึ้นมา

ในหมู่ชนชั้นสูง มีแนวโน้มที่ข้าราชการผู้ยากจนจะไปเป็นผู้รับอุปถัมภ์ของข้าราชการที่ร่ำรวยโดยทำงานเพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางวัตถุ ข้าราชการที่มีอำนาจก็เช่นเดียวกัน สามารถให้ความคุ้มครองแก่ผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ได้ จึงดึงดูดให้มีผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ได้มากขึ้น

สำหรับไพร่ก็เช่นกัน มักจะปรากฏว่ามีคนแสวงหาผู้อุปถัมภ์ที่มีอำนาจที่สามารถปกป้องตนให้พ้นจากการกดขี่ของนายของตน ที่มักจะเรียกร้องแรงงานและส่วยเพิ่มขึ้น เพื่อทดแทนกับรายได้ที่ขาดไปจากการเปลี่ยนแปลงในระบบการจัดเก็บภาษี

นอกเหนือไปจากนี้ ผลเพิ่มเติมจากการที่ชาวจีนอพยพหลังไหลเข้ามา ก็คือ ชาวจีนเหล่านี้เมื่อรวบรวมทรัพย์สินได้พอที่ตั้งตัวเป็นพ่อค้ามีฐานะร่ำรวย พวกนี้ได้กลายมาเป็นผู้รับอุปถัมภ์จากขุนนางหรือเจ้านายคนสำคัญ ๆ โดยที่มีฐานะมั่งคั่ง หลายคนได้กลายมาเป็นนายอากรและได้รับแต่งตั้งให้เป็นขุนนาง อย่างไรก็ตามสำหรับไพร่แล้ว การที่จะเขยิบฐานะขึ้นมาเป็นขุนนาง เป็นไปได้ น้อยมาก ยกเว้นในยามศึกสงคราม

อคินได้กล่าวสรุปถึงการสละศูนย์กลางของระบบอุปถัมภ์ที่เป็นทางการใน สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นไว้ว่า "วิวัฒนาการทางการค้าขายภายใน ประเทศและการค้าขายระหว่างประเทศที่เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทาง ด้านเศรษฐกิจอย่างใหญ่หลวง เป็นไปไม่ได้ที่จะทำให้ระบบศักดินาสืบมา มีความ มั่นคงในการจัดระเบียบสังคมที่เป็นทางการต่อไป ความเปลี่ยนแปลงทางด้าน เศรษฐกิจและการเมืองมีผลในการปรับปรุงสังคมให้ "ทันสมัย" (อคิน : 391)

อย่างไรก็ตาม แม้ระบบอุปถัมภ์อย่างเป็นทางการจะสิ้นสุดลง แต่ที่ ปรากฏในงานเขียนเกี่ยวกับสังคมไทยในระยะต่อ ๆ มา ก็คือความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคลที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน มักจะได้รับการกล่าวอ้างถึง เช่นงานของวิลสัน (Wilson) ที่พูดถึงกลุ่มพรรคพวก (clique) ซึ่งเป็นกลุ่มความสัมพันธ์ ระหว่างผู้นำกับผู้ตาม โดยมีพื้นฐานอยู่ที่ความสัมพันธ์ส่วนตัว และดังที่ได้กล่าว

---

¹ David A. Wilson. Politics in Thailand
Cornell University Press, 1966.

มาแล้ว แฮงส์ (Hanks)¹ และ แวน รอย (Van Roy)² ก็ยังคงยึดถือว่า ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์เป็นรากฐานของโครงสร้างของความสัมพันธ์ของสังคมไทย อย่างไรก็ตาม เคมป์ (Kemp)³ ยอมรับว่าความสัมพันธ์ส่วนตัวในสังคมไทยยังมีความสำคัญ แต่การจะวิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์ของสังคมไทยโดยใช้แนวความคิดเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์นั้น จะไม่ช่วยให้เข้าใจโครงสร้างความสัมพันธ์ของสังคมไทยในปัจจุบันได้ดีเท่าที่ควร แนวความคิดเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์ที่ใช้อยู่ในเชิงวิชาการก็ยังไม่มีความสัมพันธ์กันและมักก็ใช้วิเคราะห์สังคมไทย โดยไม่ได้เปรียบเทียบกับสังคมอื่น จนทำให้สังคมไทยมีลักษณะเฉพาะมากไม่เหมือนกับสังคมอื่น เคมป์จึงได้เสนอว่าน่าจะมีการวิเคราะห์สังคมไทยในแง่โครงสร้างของการจัดช่วงชั้นทางสังคมโดยอ้างถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา เช่น การรวมตัวกันของชาวไร่ชาวนาและกรรมกร เป็นต้น

---

¹ L.M. Hanks. "The Thai Social Order as Entourage and Circle" ใน Change and Persistence in Thai Society, 1975.

² E. Van Roy. "Economic Development in Mexico and Thailand: An Institutional Analysis" ใน Journal of Economic Issues 1969.

³ J.H. Kemp. A Tail Wagging the Dog: The Patron-Client Model in Thai Studies, University of Kent at Canterbury, 1981.

อย่างไรก็ตาม ข้อโต้เถียงเกี่ยวกับแนวความคิดที่เหมาะสมในการศึกษาสังคมไทยยังหาข้อยุติไม่ได้และคงจะไม่มีข้อยุติที่แน่นอน สังคมไทยเช่นเดียวกับสังคมอื่นโดยทั่วไป คือมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แนวความคิดที่จะใช้ศึกษาก็จำต้องเหมาะสมกับภาวะการณ์ของสังคมในแต่ละช่วง แต่ละเวลา และที่สำคัญยังขึ้นอยู่กับระดับหรือหน่วยของการศึกษาด้วย แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือแนวความคิดเกี่ยวกับโครงสร้างการจัดช่วงชั้นทางสังคมก็ไม่จำเป็นต้องขัดแย้งกันเสมอไป ความสำคัญอยู่ที่ข้อมูลเชิงประจักษ์ (empirical fact) ที่จะนำมาวิเคราะห์ และความชัดเจนของแนวความคิดที่จะนำมาใช้มากกว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในระบบอุปถัมภ์ เช่น กลุ่มพรรคพวก (clique) หรือระบบบริวาร (entourage) ระหว่างคนในชนชั้นเดียวหรือต่างชนชั้น อาจแทรกอยู่ภายในโครงสร้างความสัมพันธ์ทางชนชั้นและอาจช่วยให้การวิเคราะห์สังคมไทยเป็นไปอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

งานของสกินเนอร์ (Skinner)¹ ได้ช่วยให้เข้าใจกระบวนการผสมผสานทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวจีนในกรุงเทพฯ ได้ดีขึ้น แม้ว่าในบางยุคบางสมัย ความขัดแย้งระหว่างชุมชนชาวจีนกับทางการไทยจะเกิดขึ้น แต่โดยทั่วไปแล้วการผสมผสานของชาวจีนเบ่งไปในทุกระดับชั้นทางสังคม โดยเฉพาะนักธุรกิจชาวจีนที่ร่ำรวยมีการศึกษาคือ ร่วมกับคนไทยเชื้อสายขุนนางเก่าถือเป็น "ผู้ดีใหม่" (new elites) แนวโน้มนี้เห็นได้ชัดในช่วงทศวรรษที่ 2495 ขึ้นไปก็คือนโยบายของรัฐที่จะผสมผสานชาวจีนเข้ากับสังคมไทย และการมีผลประโยชน์ร่วมกันในทางธุรกิจและการเมืองระหว่างผู้นำไทยกับผู้นำทางธุรกิจ

---

¹G.W. Skinner. Chinese Society in Thailand: An Analytical History Cornell University Press, 1957.

ของจีน¹ การร่วมมือเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันยังคงมีสืบต่อเนื่องกันมาจนถึง
ปัจจุบัน² ข้อที่น่าสังเกตก็คืออัตราของการเป็นไทย (Thai-ification)
ของลูกหลานจีนที่เกิดในเมืองไทย มีอยู่สูงมากขึ้น จำนวนที่ลดลงของโรงเรียนจีน
กับการให้ความสำคัญแก่การศึกษาสมัยใหม่ เป็นกระบวนการสำคัญในการ เปิดรับ
ลูกหลานจีนเข้าไว้ในสังคมไทย การผสมผสานกันกล่าวเกิดขึ้นในทุกระดับชั้นและ
อาชีพ ไม่เพียงเฉพาะระหว่างผู้นำไทยกับผู้นำทางธุรกิจของชุมชนจีนเท่านั้น ผลก็คือ
ชาวจีนไม่ได้รวมกันเป็นชั้นทางสังคมเฉพาะที่แยกออกจากระบบสังคมไทย

เมื่อพิจารณาโครงสร้างของการจัดวางชั้นของสังคมไทยจากงานของ
นักวิชาการต่าง ๆ จะเห็นว่า ภายในสังคมไทยมีความแตกต่างระหว่างกลุ่มหรือ
ชุมชนต่าง ๆ ในด้านอำนาจทางการเมือง ฐานะทางเศรษฐกิจ ที่อยู่อาศัย
ตลอดจนแบบของการดำเนินชีวิต เกริกเกียรติ (2524) ได้แสดงให้เห็นถึง คน
ชั้นสูงที่มีฐานะตำแหน่งทางการเมืองและอำนาจในทางเศรษฐกิจสูง ในขณะที่
งานวิจัยเกี่ยวกับสลัมหรือชุมชนแออัด สะท้อนให้เห็นถึงแบบชีวิตของคนชั้นล่าง
การดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจที่ต้องดิ้นรนเพื่อการอยู่รอด รวมถึงปัญหาต่าง ๆ

---

¹ G. W. Skinner. Chinese Society in Thailand
1957:321.

²ดู เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม. "การผูกขาดทางเศรษฐกิจและ
การครอบงำทางการเมืองในประเทศไทย" วารสารธรรมศาสตร์ 2524.

ของคนในชุมชนดังกล่าว¹ การศึกษาดังกล่าวแม้จะไม่ได้แสดงถึงภาพรวมของการจัดวางชั้นทางสังคมของกรุงเทพมหานครก็ตาม แต่ก็ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความแตกต่างของสถานภาพทางชนชั้น หรือความแตกต่างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของคนกลุ่มต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร

การศึกษาครั้งนี้ไม่ได้มุ่งที่จะพิสูจน์สมมุติฐานใด ๆ แต่มุ่งที่จะเสนอข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับลักษณะของคนชั้นต่าง ๆ และความสัมพันธ์ระหว่างชั้นต่าง ๆ รวมถึงการเคลื่อนที่ทางสังคม (social mobility) ของคนในกรุงเทพมหานคร จากการศึกษาต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าการจัดระเบียบความสัมพันธ์ในสังคมไทย อาจมองในแง่ของการจัดระเบียบทางช่วงชั้นหรืออาจดูความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่แยกภายในแต่ละช่วงชั้น หรือระหว่างช่วงชั้นเป็นกลุ่มย่อย ๆ ที่มีการร่วมมือและแข่งขันกันอยู่ตลอดเวลา ในบทความต่อไปจะได้อภิปรายถึงลักษณะของความสัมพันธ์ทั้งสองรูปแบบ

---

¹ Prasert Yamklinfung, A Study of The Needs and Problems of Children and Youth in Four Slums in Bangkok, Chulalongkorn University Social Research Institute, Bangkok, 1973. อทิน รัชพัฒน์และคณะ, สลัม: ปัญหาและแนวทางแก้ไข, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.

5. ลักษณะทั่วไปของชั้นทางสังคม

ดังกล่าวแล้วว่าชั้นทางสังคมแต่ละชั้น จะมีลักษณะเฉพาะทางเศรษฐกิจ และสังคมของตนเอง จุดมุ่งหมายในบทนี้คือแสดงลักษณะสำคัญ ๆ ของชนชั้นสูง ชั้นกลางและชั้นล่าง

เชื้อชาติ ประชากรของกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่มีเชื้อชาติไทยคือประมาณ ร้อยละ 81.1 ของประชากรทั้งหมดมีเชื้อชาติไทย โดยแยกตามชั้นทางสังคม ได้ดังนี้คือ ร้อยละ 84.15 ของประชากรชั้นล่าง ร้อยละ 75.90 ของประชากรชั้นกลาง และร้อยละ 85.73 ของประชากรชั้นสูงมีเชื้อชาติไทย ประชากรเชื้อชาติจีนมีจำนวนรองลงมา คือร้อยละ 18.1 ของประชากรทั้งหมดมีเชื้อชาติจีน โดยในจำนวนนี้ร้อยละ 14.9 ของประชากรชั้นล่าง ร้อยละ 22.2 ของประชากรชั้นกลาง และร้อยละ 14.26 ของประชากรชั้นสูงมีเชื้อชาติจีน ข้อที่น่าสังเกตก็คือการกระจายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์จีนนั้น เป็นไปค่อนข้างสม่ำเสมอในทุกระดับชั้น ซึ่งแตกต่างไปจากโครงสร้างทางชนชั้นของบางสังคม ที่กลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งถูกรองรับโดยหรือเข้ากรองรับเศรษฐกิจและการเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ซึ่งมักจะนำไปสู่ความขัดแย้งในผลประโยชน์ต่าง ๆ ได้ การกระจายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์จีน อาจเสริมข้อเสนอของ สกินเนอร์ (Skinner 1957) ที่ว่ากลุ่มชาติพันธุ์จีนไม่ได้แยกตัวออกเป็นชั้นทางสังคมเฉพาะของตัว แต่ในทุกระดับชั้นกระบวนการผสมผสานทางสังคม (assimilation) ยังคงดำเนินต่อไป ลูกหลานจีนจำนวนมากถือตัวเองว่าเป็นคนไทย ยอมรับวัฒนธรรมประเพณีและการศึกษาของไทย ในอนาคตเป็นที่คาดหวังได้ว่าเชื้อชาติจะยิ่งลดความสำคัญในการระเบียบโครงสร้างทางชนชั้น ทางสังคมของกรุงเทพมหานคร

ศาสนา ในหลาย ๆ สังคม ศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งของการกำหนดฐานะทางชนชั้นของบุคคล แต่จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ประชากรมากกว่าร้อยละ 90 นับถือศาสนาพุทธ คือแยกเป็นร้อยละ 98.1 ของประชากรชั้นสูง ร้อยละ 92.4 ของประชากรชั้นกลาง และร้อยละ 91.1 ของประชากรชั้นล่าง นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาที่มีคนนับถือรองลงมาคืออิสลาม แยกเป็นร้อยละ 2.01 ของประชากรชั้นสูง ร้อยละ 2.83 ของประชากรชั้นกลาง และร้อยละ 6.85 ของประชากรชั้นล่างนับถือศาสนาอิสลาม ปัจจัยทางศาสนาน่าจะมีผลต่อการจัดระเบียบช่วงชั้นทางสังคมของประชากรน้อย ในประวัติศาสตร์ก็ไม่ปรากฏว่ามีข้อขัดแย้งอันเนื่องมาจากศาสนาที่สำคัญเกิดขึ้น

สถานที่เกิด ส่วนใหญ่ของประชากรมีภูมิลำเนาแรกเกิดในกรุงเทพมหานคร อย่างไรก็ตามประชากรชั้นล่างกว่าครึ่ง มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ต่างจังหวัด คือมีเพียงร้อยละ 45.6 ที่เกิดในกรุงเทพฯ ประชากรชั้นกลางร้อยละ 50.76 และประชากรชั้นสูงร้อยละ 53.6 มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ต่างจังหวัด แสดงให้เห็นว่าประชากรในกรุงเทพมหานครในปัจจุบันนั้น เป็นผู้ที่อพยพมาจากจังหวัดอื่น ๆ จำนวนไม่น้อย และโอกาสในการทำมาหากินในช่วงที่ผ่านมานั้น เปิดกว้างสำหรับคนเหล่านี้ที่จะวางรากฐานฐานะในกรุงเทพมหานครได้ โอกาสดังกล่าวในอนาคตอาจลดลงตามความหนาแน่นของประชากรและสภาพเศรษฐกิจได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่อยู่อาศัย คนที่มีฐานะทางสังคมสูงส่วนมากจะเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยเอง คือ คนชั้นสูงร้อยละ 78.70 และคนชั้นกลางร้อยละ 64.73 เป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย ในขณะที่คนชั้นล่างร้อยละ 45.9 เป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่แล้วต้องเช่าบ้านหรือที่อยู่อาศัยอื่น ๆ

ผู้ที่เป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยเหล่านี้ ได้มาซึ่งที่อยู่อาศัยนั้นอาจเป็นโดยการซื้อเงินสดหรือผ่อนส่ง คนชั้นสูงร้อยละ 68.99 และคนชั้นกลางร้อยละ 53.63 ใช้วิธีการนี้ คนชั้นล่างเพียงร้อยละ 30.0 ที่สามารถซื้อหรือผ่อนส่งที่อยู่อาศัย ข้อที่น่าสนใจก็คือการไถ่รถที่อยู่อาศัย มีเปอร์เซ็นต์ค่ามากสำหรับคนทุกชั้น คือ ประมาณร้อยละ 5 ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะลักษณะของการแยกครอบครัว หลังจากการแต่งงาน ทำให้ต้องซื้อหาบ้านหรือที่อยู่อาศัยของตัวเอง มากกว่าที่จะรอรับมรดกที่อยู่ออาศัยจากบิดามารดา

เครื่องใช้ สิ่งที่แสดงฐานะทางสังคมของบุคคลอย่างหนึ่งคือการเป็นเจ้าของเครื่องมือเครื่องใช้บางอย่าง ตารางที่ 7 แสดงให้เห็นการเป็นเจ้าของเครื่องมือเครื่องใช้ จะเห็นได้ว่าทีวีและตู้เย็นเป็นเครื่องใช้สามัญที่คนทุกชั้นเป็นเจ้าของ ที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัดคือการเป็นเจ้าของรถยนต์ เครื่องเสียง แอร์คอนดิชัน เครื่องดูดฝุ่น เป็นต้น คนชั้นสูงและคนชั้นกลางจะมีโอกาสเป็นเจ้าของสิ่งเหล่านี้มากกว่าคนชั้นล่าง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 7 การเป็นเจ้าของเครื่องมือเครื่องใช้ของคนใน
ชั้นทางสังคมต่างกัน

เครื่องใช้	ชั้นล่าง	ชั้นกลาง	ชั้นสูง
เครื่องรับโทรทัศน์	84.5	97.5	98.63
เครื่องฉายวีซีโอ	0.7	5.76	23.36
เครื่องเสียง	27.7	50.66	76.73
รถยนต์	10.55	42.86	79.50
ตู้เย็น	60.0	91.06	99.33
เครื่องซักผ้า	1.0	8.53	22.06
เครื่องดูดฝุ่น	2.75	15.36	41.20
เครื่องปรับอากาศ	1.95	9.36	26.16

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การมีค่าใช้จ่าย คนชั้นสูงที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี มีโอกาสที่จะจ้างคนใช้มากกว่าคนชั้นกลางและชั้นล่าง ร้อยละ 59.03 ของคนชั้นสูงมีค่าใช้จ่ายในบ้าน เพียงร้อยละ 25.9 ของคนชั้นกลาง และร้อยละ 4.35 ของคนชั้นล่างมีโอกาสที่จะมีค่าใช้จ่าย

การอ่านหนังสือพิมพ์ ความนิยมในการอ่านหนังสือพิมพ์ประเภทต่าง ๆ ของคนในแต่ละชนชั้นต่างกัน ประเภทข่าวสาร (เช่น ไทยรัฐ เคนนิวส์ และอื่น ๆ) คนทุกระดับชั้นนิยมอ่านพอ ๆ กัน คือร้อยละ 61.75 ของคนชั้นล่าง ร้อยละ 69.5 ของคนชั้นกลาง และร้อยละ 65.06 ของคนชั้นสูงอ่านหนังสือพิมพ์ประเภทนี้ รองลงมาคือความนิยมในการอ่านหนังสือพิมพ์ประเภทบทความ (เช่น สยามรัฐ มติชน) แตกต่างกันระหว่างคนในชั้นต่าง ๆ คือเพียงร้อยละ 0.7 ของคนชั้นกลางอ่านหนังสือประเภทนี้ ในขณะที่ร้อยละ 6.0 ของคนชั้นกลาง และร้อยละ 13.0 ของคนชั้นสูงอ่านบทความ ความนิยมในการอ่านหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษมีอยู่ในคนชั้นสูง คือร้อยละ 7.73 และคนชั้นกลางร้อยละ 2.06 ส่วนคนชั้นล่างไม่มีเลย

สันทนาการ แบบของการพักผ่อนหย่อนใจแตกต่างกันระหว่างคนในชั้นสังคมที่ต่างกันและในกิจกรรมแต่ละประเภท กล่าวคือ

ก) ครอบงำยนตร์ คนชั้นล่างร้อยละ 56.8 คนชั้นกลางร้อยละ 45.6 และคนชั้นสูงร้อยละ 35.56 ของประชากรในแต่ละช่วงชั้น ตอบว่าการไปชมภาพยนตร์ตามโรงภาพยนตร์มีน้อยมาก แสดงให้เห็นว่าการพักผ่อนโดยการชมภาพยนตร์นั้น มากหรือน้อยต่างกันตามฐานะทางชนชั้นของตน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข) รับประทานอาหารนอกบ้าน คนที่มีฐานะทางชั้นสังคมสูงมีโอกาสที่จะออกไปรับประทานอาหารนอกบ้าน ได้มากกว่าคนที่มีฐานะทางสังคมรองลงมา คนชั้นสูงร้อยละ 74.0 รับว่ามีโอกาสที่จะออกไปรับประทานอาหารนอกบ้านบ่อยครั้ง คนชั้นกลางถึงร้อยละ 63.5 ตอบว่าไม่เคยไปรับประทานอาหารนอกบ้าน ส่วนคนชั้นกลางร้อยละ 58. รับว่าเคยไปรับประทานอาหารนอกบ้านนาน ๆ ครั้ง

ค) ทักษะการต่างประเทศ คนชั้นล่างประมาณร้อยละ 54 ไม่มีโอกาสไปทัศนศึกษาต่างประเทศ คนชั้นกลางไปทัศนศึกษาบ่อยครั้งกว่า ประมาณร้อยละ 40 ของประชากรชั้นกลางไม่เคยไปทัศนศึกษาต่างประเทศ คนชั้นสูงร้อยละ 30 รับว่าไม่เคยทัศนศึกษาต่างประเทศ

ง) เที่ยวชายหาด คนชั้นสูงไปพักผ่อนที่ชายหาดบ่อยครั้งและจำนวนมากกว่าชั้นทางสังคมอื่น คือร้อยละ 31 ตอบว่าไม่ได้ไปพักผ่อนชายหาด ในขณะที่คนชั้นกลางร้อยละ 41 และคนชั้นล่างร้อยละ 64 ของประชากรในชั้นตอบว่าไม่ได้ไปชายหาดเลย

จ) จัดงานสังสรรค์ที่บ้าน คนชั้นสูงร้อยละ 50 รับว่ามีการจัดงานสังสรรค์ที่บ้านบ่อยครั้ง ในขณะที่คนชั้นกลางร้อยละ 40 และคนชั้นล่างร้อยละ 22 ตอบว่าเคยจัดงานสังสรรค์ที่บ้าน

ฉ) การเล่นกีฬา เป็นที่น่าสังเกตว่าคนกรุงเทพฯ ในทุกชั้นสังคมใช้เวลาพักผ่อนโดยการ เล่นกีฬาน้อยมาก คือประมาณร้อยละ 20 ของประชากรชั้นสูงและชั้นกลางพักผ่อนโดยการ เล่นกีฬา คนชั้นล่างเพียงร้อยละ 14 เล่นกีฬาเพื่อพักผ่อน

การออมเงิน เป็นที่เห็นเด่นชัดว่าฐานะทางเศรษฐกิจมีความสำคัญในการกำหนดวงชั้นทางสังคม โดยจะเห็นได้จากการออมเงิน คนชั้นสูงร้อยละ 73.53 ตอบว่ามีเงินที่เก็บออมไว้ ในขณะที่คนชั้นกลางร้อยละ 40.73 และคนชั้นล่างเพียงร้อยละ 20 ของประชากรในชั้นมีเงินออม คนชั้นล่างอีกร้อยละ 20 ของประชากรในชั้นมีรายได้ไปซื้อใช้ก็มีหนี้สิน ในขณะที่คนชั้นกลางร้อยละ 7.4 และคนชั้นสูงร้อยละ 3 ของประชากรในชั้นมีหนี้สิน

รูปแบบของการเก็บเงินออมไม่ต่างกันมากนักระหว่างคนในชั้นต่าง ๆ คือ ส่วนมากจะฝากเงินกับธนาคาร การเก็บเงินออมโดยการลงทุนในธุรกิจทั้งที่ กำลังทำอยู่หรือในธุรกิจอื่นยังมีน้อย คนชั้นสูงร้อยละ 13 ของประชากรในชั้นใช้เงินออมลงทุนในธุรกิจเดิมและธุรกิจอื่น ๆ ในขณะที่คนชั้นกลางร้อยละ 4 และคนชั้นล่างร้อยละ 3 ของประชากรในชั้นลงทุนในธุรกิจเพิ่มขึ้น

ความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจของชั้นทางสังคมต่าง ๆ เพื่อที่จะทราบความคิดเห็นของประชากรในชั้นสังคมต่าง ๆ เกี่ยวกับลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันไปความแท้จริงทางสังคม การวิจัยนี้จึงได้กำหนดลักษณะเด่นทางสังคมและเศรษฐกิจบางประการให้แก่ประชากรในชั้นสังคมต่าง ๆ เลือกเอาว่าควรจะเป็นลักษณะของคนในชั้นทางสังคมไหน ผลปรากฏออกมาดังนี้คือ

ก) ผู้ที่มีรายได้น้อย ประชากรในทุกชั้นสังคมให้ความเห็นที่ไม่แตกต่างกันมากนักว่าเป็นลักษณะของคนชั้นล่าง คือร้อยละ 87.35 ของประชากรชั้นล่าง ร้อยละ 82.73 ของประชากรชั้นกลาง และ 85.46 ของประชากรชั้นสูงเห็นว่าผู้ที่มีรายได้น้อยเป็นผู้ที่มีสถานภาพสังคมเป็นคนชั้นล่าง

ข) ผู้ที่มีฐานะพอกินพอใช้ ทุกชั้นสังคมเห็นเป็นคนชั้นกลาง คือ ร้อยละ 92.65 ของคนชั้นล่าง ร้อยละ 86.03 ของคนชั้นกลางและร้อยละ 87.5 ของคนชั้นสูงถือว่าผู้ที่มีฐานะดังกล่าวเป็นคนชั้นกลาง

ค) ผู้ที่สามารถไปรับประทานอาหารตามภัตตาคาร แม้ว่าส่วนใหญ่จะให้ความเห็นว่าเป็นคนชั้นสูง แต่ก็จำนวนไม่น้อยที่คิดว่าเป็นคนชั้นกลาง กล่าวคือคนชั้นล่างถือว่า ผู้ที่สามารถไปรับประทานอาหารตามภัตตาคารเป็นคนชั้นสูงร้อยละ 79.1 และถือว่าเป็นคนชั้นกลางร้อยละ 14.9 ของประชากรในชั้น ในขณะที่คนชั้นกลางร้อยละ 70.13 และคนชั้นสูงเพียงร้อยละ 63.6 ถือว่าเป็นคนชั้นสูงและร้อยละ 21.2 ของคนชั้นกลางกับร้อยละ 24.6 ของคนชั้นล่างถือว่าผู้ที่รับประทานอาหารตามภัตตาคารบ่อย ๆ เป็นคนชั้นกลาง ขอนาঙ্গেเทศคือ คนที่สามารถรับ-

ประทานอาหารตามภัตาคารบ่อย ๆ เป็นคนชั้นสูง แต่คนชั้นกลางก็สามารถทำอย่างเดียวกันได้ โดยเฉพาะในความคิดเห็นของคนชั้นสูง ที่คิดว่าคนที่สามารถทำเช่นนั้นได้เป็นคนชั้นสูงนั้นมีเพียงร้อยละ 63.6

ง) ผู้ที่อยู่ในสลัม มากกว่าร้อยละ 80 ของประชากรทุกชั้นสังคมถือว่าเป็นลักษณะของคนชั้นกลาง

จ) ผู้ที่อยู่ทีใหญ่และมีรถยนต์หลายคัน ร้อยละ 94.3 ของคนชั้นกลาง คิดว่าเป็นลักษณะของคนชั้นสูง แต่ร้อยละ 78.56 ของคนชั้นสูงมีความคิดเห็นว่าเป็นของคนชั้นสูง คนชั้นกลางร้อยละ 88.53 ก็คิดว่าเป็นลักษณะของคนชั้นสูง

ฉ) ผู้ที่มีการศึกษาสูง ขอบที่นาสิ่งเทศคือมากกว่าร้อยละ 50 ของประชากรทุกชั้นสังคม คิดว่าเป็นลักษณะของคนชั้นสูง (ร้อยละ 56.45 ของคนชั้นกลาง ร้อยละ 57.2 ของคนชั้นกลาง และร้อยละ 51.6 ของคนชั้นสูง) แต่จะเห็นว่าจำนวนไม้อย่างที่มีความคิดเห็นว่าเป็นลักษณะของคนชั้นกลางคือ ร้อยละ 40.85 37.36 และ 41.13 ของคนชั้นกลาง ชั้นกลางและชั้นสูงที่มีความคิดเห็นดังกล่าว เพราะฉะนั้นจะเห็นว่าการศึกษาย่างเดียว อาจไม่เพียงพอที่จะกำหนดฐานะทางช่วงชั้นของบุคคล

ช) ผู้ที่มีลูกมาก ร้อยละ 63.6 ของคนชั้นกลาง ร้อยละ 57.26 ของคนชั้นกลางและร้อยละ 55.36 ของคนชั้นสูง ถือว่าผู้ที่มีลูกมากเป็นลักษณะของคนชั้นกลาง แต่ในขณะที่ผู้ที่มีความคิดเห็นว่าเป็นลักษณะของคนชั้นกลางก็มีจำนวนไม้อย (ร้อยละ 31.1 ของคนชั้นกลาง 35.73 ของคนชั้นกลาง และ 36.06 ของคนชั้นสูง)

สรุป จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นว่า กลุ่มคนในชั้นสังคมต่าง ๆ นั้น มีความแตกต่างกันทั้งในด้านสังคมและเศรษฐกิจ ทั้งในแง่ของความคิดเห็นของประชากร และในแง่ของปัจจัยภายนอกที่เห็นได้ เช่น ลักษณะที่อยู่อาศัย แบบชีวิตในด้านต่าง ๆ ในบทต่อไปจะกล่าวถึงลักษณะของความสัมพันธ์ภายในและระหว่างชั้นทางสังคม

6. ความสัมพันธ์ภายในและระหว่างวงชั้นทางสังคม

ในการพิจารณาชั้นทางสังคม สิ่งที่จะต้องพิจารณานอกจากลักษณะทั่วไปของชนชั้นทางสังคมต่าง ๆ แล้ว ก็คือ ทักษะคติต่อการรวมกลุ่มของชนชั้นหนึ่ง ๆ รวมทั้งทัศนคติและความสัมพันธ์ที่มีต่อกันระหว่างชั้นทางสังคมต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยทำให้เข้าใจโครงสร้างรวมของการจัดวงชั้นทางสังคมได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะความเข้าใจดังกล่าว จะช่วยให้เข้าใจการร่วมมือหรือข้อขัดแย้งภายใน และระหว่างชนชั้นที่จะเป็นตัวชี้ความเป็นระเบียบของสังคม

การเป็นสมาชิกสมาคมต่าง ๆ ชั้นชั้นล่างเป็นสมาชิกสมาคมน้อยที่สุดคือเพียงร้อยละ 5.65 ของประชากรชั้นล่าง คนชั้นสูงร้อยละ 35.83 และคนชั้นกลางร้อยละ 19.06 เป็นสมาชิกสมาคม อย่างไรก็ตาม สมาคมต่าง ๆ ที่ประชากรตัวอย่างเป็นสมาชิก มักจะเป็นสมาคมที่มีกิจกรรมประเภทสังคมสงเคราะห์และสันติภาพ ที่เป็นสมาชิกสมาคมอาชีพมีอยู่ร้อยละ 12.9 ของประชากรชั้นสูงที่เป็นสมาชิกสมาคมต่าง ๆ ร้อยละ 4.36 ของประชากรชั้นกลางที่เป็นสมาชิก และร้อยละ 1.05 ของประชากรชั้นล่าง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการรวมตัวของคนชั้นต่าง ๆ และต่างกันตามสถานภาพทางชนชั้น รายได้และการศึกษา

ความรู้สึกลงในการรวมตัวของคนชั้นต่าง ๆ ในรูปสมาคม จะเห็นได้ชัดเจนขึ้น เมื่อถามถึงทัศนคติในเรื่องนี้ ประมาณร้อยละ 50 ของคนชั้นล่างเห็นว่า การรวมตัวในรูปสมาคมเป็นสิ่งจำเป็น ในขณะที่ร้อยละ 69.6 และ 85.3 ของประชากรชั้นกลางและชั้นสูงเห็นความจำเป็นของการรวมตัวในรูปสมาคม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การช่วยเหลือและรักษายลประโยชน์ร่วมกัน เมื่อถามถึงความคิดเห็นต่อการช่วยเหลือและรักษายลประโยชน์ร่วมกันของคนในชั้นต่าง ๆ จะเห็นว่าไม่แตกต่างกันมากนัก คือ ร้อยละ 65.15 ของคนชั้นล่าง ร้อยละ 72.76 ของคนชั้นกลาง และร้อยละ 64.1 ของคนชั้นสูง ให้ความเห็นว่าคนในชั้นเดียวกัน ควรที่จะต้องช่วยเหลือกันและรักษายลประโยชน์ร่วมกัน ตัวเลขดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ความรู้สึกถึงชนชั้นของตัวเอง มีสูงพอสมควร อย่างไรก็ตามความรู้สึกดังกล่าวยังไม่มากพอ ที่จะผลักดันให้มีการกระทำกิจกรรมร่วมกันที่จะแสดงให้เห็นถึงความ เป็นชนชั้นอย่างเด่นชัด กิจกรรมที่แสดงออกร่วมกันมักจะเป็นกิจกรรมในค่านิยมกิจกรรมทางศาสนา เช่น ทำบุญเลี้ยงพระ หรือสังสรรค์ระหว่างกันเอง มากกว่ากิจกรรมที่จะแสดงให้เห็นถึงการมีผลประโยชน์ร่วมกัน

ความรู้สึกต่อการรวมตัวทางวงชั้น เมื่อถามถึงความรู้สึกของประชากรในแต่ละวงชั้นว่า วงชั้นไหนมีการรวมตัวกันมากที่สุด จะเห็นว่าประชากรในทุกวงชั้น เห็นว่าคนชั้นล่างมีการรวมตัวกันน้อยที่สุด คือ ผู้ที่มีความคิดเห็นดังกล่าวมีประมาณร้อยละ 15.65 ของประชากรชั้นล่าง ร้อยละ 14.6 ของประชากรชั้นกลางและร้อยละ 12.23 ของประชากรชั้นสูง ส่วนมากแล้วมีความคิดเห็นว่า คนชั้นสูงมีการรวมตัวกันมากที่สุด คือ ร้อยละ 42.4 ของประชากรชั้นล่าง ร้อยละ 40.6 ของประชากรชั้นกลาง และร้อยละ 50.13 ของประชากรชั้นสูง เห็นว่าคนชั้นสูงมีการรวมตัวสูง ในขณะที่การรวมตัวทางวงชั้นของประชากรชั้นกลางนั้นมี น้อยกว่าของคนชั้นสูง แต่มากกว่าของคนชั้นล่างโดยทั่วไป คือร้อยละ 32.51 ของประชากรชั้นล่าง ร้อยละ 40.83 ของประชากรชั้นกลาง และร้อยละ 31.8 ของประชากรชั้นสูง คิดเห็นว่า การรวมตัวของประชากรชั้นกลางมีการรวมตัวกันปานกลางระหว่างคนชั้นสูงและชั้นล่าง

ความพอใจในสภาพฐานะทางช่วงชั้นของตนเอง ประชากรส่วนมากมีความเห็นว่า
 สภาพฐานะทางช่วงชั้นของตนในปัจจุบันอยู่ในสถานะที่น่าพอใจ แต่ตัวเลขแตกต่างกัน
 ระหว่างประชากรในแต่ละช่วงชั้น คือ ร้อยละ 60 ของประชากรชั้นล่าง ร้อยละ
 71 ของประชากรชั้นกลาง และร้อยละ 85 ของประชากรชั้นสูง เห็นว่าตนเอง
 พอใจสถานภาพทางชนชั้นในปัจจุบันของตนเอง ในลักษณะเดียวกันผู้ที่ไม่พอใจ
 สถานภาพทางชนชั้นในปัจจุบันของตนเอง มีจำนวนไม่มากนัก แต่แตกต่างกันไปตาม
 ชั้นทางสังคม คือ ร้อยละ 21.55 ของประชากรชั้นล่าง ร้อยละ 11.13 ของ
 ประชากรชั้นกลาง และร้อยละ 9.53 ของประชากรชั้นสูง ไม่พอใจในสถานภาพ
 ทางชนชั้นของตัว ความคิดเห็นดังกล่าวอาจสะท้อนการยอมรับฐานะทางชนชั้น
 และความเป็นระเบียบของสังคมในระดับหนึ่ง แต่จะถือเป็นข้อสรุปในขั้นนี้ คงจะยัง
 ไม่เป็นการเพียงพอ อย่างไรก็ตาม ข้อที่น่าจะพิจารณาร่วมกัน ก็คือความคิดเห็น
 เกี่ยวกับการเงินขบวนว่าสมควรไหม พบว่าส่วนใหญ่คือร้อยละ 38.35 ของ
 ประชากรชั้นล่าง ร้อยละ 44.16 ของประชากรชั้นกลาง และร้อยละ 47.9 ของ
 ประชากรชั้นสูงเห็นว่าไม่สมควรทำ ในขณะที่เกี่ยวกับ ผู้ที่ไม่แน่ใจว่าเป็นการ
 สมควรหรือไม่สมควร ก็มีอยู่สูง คือประมาณร้อยละ 22.85 ของประชากรชั้นล่าง
 ร้อยละ 25.23 ของประชากรชั้นกลาง และร้อยละ 20.0 ของประชากรชั้นสูง

ความเป็นอยู่ของชนในละแวกเดียวกัน ส่วนใหญ่แล้วคนที่อยู่ในสถานภาพทาง
 ชนชั้นเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน มักจะอาศัยอยู่ในละแวกอาณาบริเวณเดียวกัน
 ร้อยละ 55.7 ของคนชั้นล่าง ร้อยละ 63.2 ของคนชั้นกลาง และร้อยละ 56.2
 ของประชากรชั้นสูง เห็นว่าคนที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงก็ยังมีความเป็นอยู่คล้ายคลึง
 กับคน คนที่มีฐานะความเป็นอยู่ดีกว่าตนมีน้อย คือร้อยละ 18.8 ของประชากร
 ชั้นล่าง ร้อยละ 11.4 ของประชากรชั้นกลางและร้อยละ 12.5 ของประชากร
 ชั้นสูง เห็นว่ามีคนที่มีสถานภาพความเป็นอยู่ดีกว่าตนอาศัยอยู่ในละแวกใกล้เคียง อย่างไรก็ตาม
 ร้อยละ 13.25 ของประชากรชั้นล่าง ร้อยละ 13.50 ของประชากรชั้นกลางและ
 ร้อยละ 15.15 ของประชากรชั้นสูง ไม่แน่ใจว่าคนข้างเคียงมีสภาพความเป็นอยู่

แตกต่างกันหรือไม่ อาจเป็นไปได้ว่าความแตกต่างของสภาพความเป็นอยู่ไม่ชัดเจน คือไม่แตกต่างกันมากนัก

การคบหากับคนต่างชั้น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ไม่ได้จำกัดเฉพาะภายในชั้นหนึ่ง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่างชั้นกัน เป็นสิ่งที่ปรากฏชัด จากการสอบถามความเห็นเกี่ยวกับการคบเพื่อน 64.45 % ของคนชั้นกลาง 78.0 % ของคนชั้นกลาง และ 79.0 % ของคนชั้นสูง ให้คำตอบว่าตนมีเพื่อนทั้งที่สูงกว่าและต่ำกว่าตน ความแตกต่างของฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม จึงไม่ได้เป็นเรื่องกีดกันความสัมพันธ์ของคนที่มีชั้นทางสังคมต่างกันเสมอไป

นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างคนที่อยู่ในชั้นสังคมต่างกัน ยังแสดงออกในลักษณะ "ผู้ใหญ่" "ผู้น้อย" ดังตัวเลขต่อไปนี้คือ 32.05 % ของคนชั้นกลาง 43.03 % ของคนชั้นกลาง และ 42.96 % ของคนชั้นสูง ระบุว่าตนเองมีความสัมพันธ์กับ "ผู้ใหญ่" ที่มีฐานะทางสังคมสูงกว่าตน ลักษณะของความสัมพันธ์จะออกมาในรูปของการช่วยเหลือในด้านเศรษฐกิจ การงาน รวมทั้งการให้คำปรึกษาและให้กำลังใจ

การไปร่วมงานสังสรรค์กับคนที่มีฐานะต่างกัน ส่วนใหญ่เคยไปร่วมงานสังสรรค์กับคนที่มีฐานะทางสังคมต่างไปจากตนเอง คือ คนชั้นกลางร้อยละ 57.45 คนชั้นกลางร้อยละ 80.93 และคนชั้นสูงร้อยละ 89.46 ตอบว่าเคยไปร่วมงานดังกล่าว

ในทำนองเดียวกัน คนชั้นกลางร้อยละ 49.1 คนชั้นกลางร้อยละ 70.7 และคนชั้นสูงร้อยละ 81.06 บอกว่าไปร่วมงาน ทั้งคนที่มีฐานะทางสังคมสูงและต่ำกว่าตน

ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลจึงมีความสำคัญในการผูกพันคนที่อยู่ในสถานภาพทางสังคมต่างกัน

โอกาสที่เท่าเทียมกันระหว่างชนชั้น ส่วนใหญ่แล้วคนในชั้นต่าง ๆ ยอมรับว่าโอกาสในต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจและการศึกษามีความไม่เท่าเทียมกันระหว่างคนในชั้นต่าง ๆ คือ 52.85 % ของคนชั้นกลาง 59.3 % ของคนชั้นกลาง และ 69.33 % ของคนชั้นสูงตอบว่า ไม่มีความเท่าเทียมกันในโอกาส สาเหตุเนื่องมาจากความแตกต่างทางชนชั้น คือ ฐานะทางเศรษฐกิจและการศึกษาไม่เท่ากัน ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในโอกาส

ความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุของการอยู่ในชั้นสังคมนั้น ๆ หัวข้อที่น่าสนใจอีกอันหนึ่ง คือความคิดเห็นเกี่ยวกับการที่ตนเองอยู่ในชั้นสังคมหนึ่ง ๆ

กรรม ความคิดเห็นเกี่ยวกับกรรมในแง่ของเหตุที่ทำให้ตนเองอยู่ในชั้นสังคมนั้น ๆ มีความสำคัญไม่มากนัก กล่าวคือ คนชั้นกลางที่ถือว่ากรรมเป็นตัวกำหนด โดยให้ความสำคัญเป็นอันดับหนึ่งและสองมีร้อยละ 30.85 ซึ่งสูงกว่าของคนในชั้นอื่น ๆ คนชั้นกลางที่เห็นความสำคัญเป็นอันดับหนึ่งและสอง มีเพียงร้อยละ 19 และคนชั้นสูงมีเพียงร้อยละ 10

ความสามารถและความขยันหมั่นเพียร เป็นที่น่าสนใจกว่า ประการในทุกชั้นสังคม ให้ความสำคัญต่อความสามารถและความขยันหมั่นเพียรเป็นสองอันดับแรก ประมาณร้อยละ 61.47 ของประชากรชั้นล่าง ถือว่าสาเหตุของการอยู่ในชั้นสังคมไหนนั้น เป็นผลจากความสามารถและความขยันหมั่นเพียร ในลักษณะเช่นเดียวกัน คนชั้นกลางร้อยละ 71.61 และคนชั้นสูงร้อยละ 72.93 ให้ความสำคัญแก่ปัจจัยดังกล่าวในสองอันดับแรก

สรุป จากที่กล่าวมาอาจสรุปในขั้นต้นอย่างกว้าง ๆ ว่า การร่วมมือภายในช่วงชั้นทางสังคมแต่ละช่วงชั้น และความรู้สึกถึงผลประโยชน์ร่วมกันในแต่ละช่วงชั้น มักจะแสดงออกในรูปของความสัมพันธ์ส่วนบุคคล มากกว่าจะแสดงออกในรูปของกลุ่มหรือสมาคม เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างช่วงชั้น ก็ยังอาศัยความผูกพันส่วนบุคคลเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ของแต่ละช่วงชั้น ความสัมพันธ์ระหว่างช่วงชั้นจึงเป็นความสัมพันธ์ของคนที่มีความแตกต่างในฐานะตำแหน่งของบุคคล มากกว่าจะเป็นความสัมพันธ์ของกลุ่มที่มีผลประโยชน์แตกต่าง ซึ่งจะเห็นได้จากการยอมรับในฐานะตำแหน่งทางช่วงชั้นของตัว และการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกันของคนที่มีฐานะตำแหน่งต่างกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

7. การเปลี่ยนช่วงชั้นทางสังคม (Social Mobility)

ความสามารถในการปรับและเปลี่ยนฐานะทางชนชั้นของบุคคล เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงโอกาสที่สังคมเปิดให้บุคคล คนที่มีความสามารถ ก็จะมีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมของตน ในขณะที่คนที่มีความสามารถน้อย ฐานะทางสังคมก็อาจเปลี่ยนไปในแง่ลบ ทราบใดที่มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และเสรีภาพของบุคคล ได้รับการยอมรับ โอกาสในการเลื่อนฐานะทางชนชั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ โอกาสในการเปลี่ยนฐานะทางชนชั้น จึงเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาต่อไป

เปรียบเทียบฐานะทางชนชั้นของตนกับของบิดามารดา ส่วนหนึ่งของประชากร ตัวอย่างยอมรับว่า ฐานะทางชนชั้นของตนไม่ได้แตกต่างจากบิดามารดา คือร้อยละ 49.8 ของคนชั้นกลาง ร้อยละ 39.3 ของคนชั้นกลาง และร้อยละ 33.8 ของคนชั้นสูง ระบุว่าฐานะทางชนชั้นของตนไม่เปลี่ยนแปลงไปจากบิดามารดา อย่างไรก็ตาม ร้อยละ 29.35 ของคนชั้นกลาง ร้อยละ 46.56 ของคนชั้นกลาง และร้อยละ 50.8 ของคนชั้นสูงยอมรับว่า ฐานะของตนเองก็ขึ้นหรือสูงกว่าของบิดามารดา จะเห็นได้ว่าคนชั้นกลางและคนชั้นสูงในปัจจุบัน สามารถเปลี่ยนฐานะของตนเองได้ดีกว่าคนชั้นกลาง แสดงให้เห็นว่าโอกาสในการเปลี่ยนฐานะเคยมีอยู่สูงพอสมควร

โอกาสเปลี่ยนฐานะทางชนชั้นในปัจจุบัน สิ่งที่แสดงถึงโอกาสในการเปลี่ยนฐานะทางชนชั้นของบุคคลคือความหวัง ความรู้สึกไปในทางบวก ส่วนหนึ่งของประชากร ตัวอย่างเห็นว่า โอกาสที่จะเปลี่ยนฐานะของตน เป็นสิ่งที่ยังเป็นไปได้ในปัจจุบัน คือร้อยละ 19.85 ของคนชั้นกลาง ร้อยละ 35.9 ของคนชั้นกลาง และร้อยละ 36.2 ของคนชั้นสูง เห็นว่าการเปลี่ยนฐานะยังเป็นไปได้มาก ในขณะที่เกี่ยวกับร้อยละ 43.4 ของคนชั้นกลาง ร้อยละ 32.1 ของคนชั้นกลาง และร้อยละ 29.43 ของคนชั้นสูง เห็นว่าเป็นไปได้น้อย จากตัวเลขจะเห็นว่าคนชั้นกลางและคนชั้นสูงเห็นโอกาสที่จะ

เปลี่ยนฐานะให้สูงขึ้นได้มากกว่าคนชั้นล่าง เหตุผลก็คือส่วนใหญ่เห็นว่าการเลื่อนฐานะทางชนชั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางการศึกษาและพื้นฐานครอบครัว ซึ่งคนชั้นสูงและชั้นกลางได้เปรียบคนชั้นล่างมากกว่า

ความเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่กำหนดการเลื่อนชั้นทางสังคม ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปัจจัยที่จะช่วยให้สามารถเลื่อนชั้นทางสังคมได้ คือการศึกษาและความขยันหมั่นเพียร โดยผู้ตอบส่วนใหญ่ให้ความสำคัญของการศึกษาและความขยันหมั่นเพียรเป็น 3 อันดับแรกของแต่ละปัจจัย ก็ร้อยละ 26.96 ของคนชั้นกลาง ร้อยละ 27.26 ของคนชั้นกลาง และร้อยละ 28.70 ของคนชั้นสูง ให้ความสำคัญของการศึกษามากที่สุดใน 3 อันดับแรก ในขณะที่ความขยันหมั่นเพียรได้รับความสำคัญมากใน 3 อันดับแรก คิดเป็นร้อยละดังนี้ คือร้อยละ 24.68 ของคนชั้นกลาง ร้อยละ 22.89 ของคนชั้นกลาง และร้อยละ 24.48 ของคนชั้นสูง ให้ความสำคัญแก่ความขยันหมั่นเพียรมากที่สุดใน 3 อันดับแรก จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่คิดเห็นว่า การศึกษาเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ในอันที่จะเลื่อนฐานะทางชั้นสังคมของบุคคล

โอกาสเปลี่ยนฐานะทางชนชั้นในอีก 20 ปีข้างหน้า ความคาดหวังของบุคคลย่อมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคน ในเรื่องเกี่ยวกับการเปลี่ยนฐานะของบุคคล ส่วนใหญ่ของประชากรไม่แน่ใจว่า จะสามารถเปลี่ยนแปลงฐานะทางชนชั้นของตนได้ อย่างไรก็ตามร้อยละ 18.55 ของคนชั้นกลาง ร้อยละ 27.9 ของคนชั้นกลาง และร้อยละ 39.86 ของคนชั้นสูง เห็นว่าตนจะสามารถเปลี่ยนฐานะให้สูงขึ้นกว่าเดิม เปอร์เซ็นต์ของคนชั้นสูงที่เห็นเช่นนี้ มีสูงกว่าคนในอีกสองชั้น

ความเห็นเกี่ยวกับปัจจัยในการเลื่อนชั้นทางสังคมในอีก 20 ปีข้างหน้า ส่วนใหญ่แล้วยังเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงชั้นทางสังคมในอีก 20 ปีข้างหน้า นั้น ยังคงได้แก่การศึกษา จำนวนผู้ให้ความสำคัญต่อการศึกษาใน 3 อันดับแรกของปัจจัยในด้านการศึกษา ได้แก่ คนชั้นกลางร้อยละ 27.51 คนชั้นกลางร้อยละ 28.53 และคนชั้นสูงร้อยละ 29.56 ให้ความสำคัญแก่การศึกษา

โอกาสเปลี่ยนฐานะทางชนชั้นของลูกในอีก 20 ปีข้างหน้า ความคาดหวังที่สำคัญของประชากรตัวอย่างอยู่ที่ลูก ส่วนใหญ่แล้วคาดหวังว่าลูกจะสามารถเปลี่ยนฐานะทางสังคมได้ดีขึ้นในอีก 20 ปีข้างหน้า ความคาดหวังดังกล่าวไม่ต่างกันมากนัก ระหว่างประชากรในชั้นต่าง ๆ คือร้อยละ 59.8 ของคนชั้นล่าง ร้อยละ 60.26 ของคนชั้นกลาง และร้อยละ 63.16 ของคนชั้นสูง เห็นว่าลูกจะมีโอกาสที่จะเปลี่ยนฐานะทางชนชั้นได้ ปัจจัยที่สำคัญในการที่จะเปลี่ยนฐานะทางสังคมคือการศึกษาและพื้นฐานของครอบครัว ความคาดหวังดังกล่าวมีความสำคัญ ในการที่จะกำหนดพฤติกรรมของคน ก็พ่อแม่ที่จะต้องให้การศึกษาลูกที่ดีที่สุด เท่าที่จะเป็นไปได้แก่บุตรของตน อย่างน้อยที่สุดความคาดหวังดังกล่าว ช่วยลดความรู้สึกถึงความแตกต่างทางชนชั้นที่เป็นอยู่

ความเห็นเกี่ยวกับการศึกษาของลูก ส่วนใหญ่มีความพอใจในสถานที่ศึกษาที่ลูกกำลังศึกษาอยู่ คือเป็นสถานที่เหมาะสมแล้ว ร้อยละ 61.9 ของประชากรชั้นล่าง ร้อยละ 67 ของประชากรชั้นกลางและร้อยละ 79.5 ของประชากรชั้นสูง เห็นว่าลูกได้รับการศึกษาในสถาบันที่เหมาะสม ส่วนที่ไม่พอใจในสถาบันการศึกษาที่ลูกศึกษาอยู่มี ร้อยละ 12.4 ของประชากรชั้นล่าง ร้อยละ 11.26 ของประชากรชั้นกลาง และร้อยละ 7.5 ของประชากรชั้นสูง เมื่อถามถึงสาเหตุของการไม่เข้าเรียนในสถาบันที่ต้องการ ส่วนใหญ่คือร้อยละ 4.6 ของประชากรทุกชั้นตอบว่าเป็นเพราะสอบเข้าไม่ได้ และร้อยละ 4.2 ที่ตอบว่าเพราะค่าเรียนแพงเกินไป

ข้อสังเกตก็คือว่าส่วนใหญ่มากเกินกว่าครึ่งหนึ่งของประชากรตัวอย่าง พอใจกับสถาบันที่ลูกศึกษาอยู่ ส่วนที่ตอบว่าไม่พอใจ จึงที่เป็นส่วนน้อยนั้นไม่ได้เกี่ยวกับฐานะทางสังคมเศรษฐกิจ แต่เกี่ยวกับระบบการสอบเข้ามากกว่า โดยเหตุนี้ ความคาดหวังของประชากรตัวอย่าง ต่อการเลื่อนฐานะทางชนชั้นสังคมในอีก 20 ปีข้างหน้า จึงเป็นข้อคาดหวังที่ขึ้นอยู่กับการศึกษาในปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่มีความพอใจอยู่แล้ว การเลื่อนฐานะโดยการทำงานกับคนที่อยู่ในชั้นสังคมที่สูงกว่านั้น เป็นสิ่งที่ส่วนใหญ่ไม่คาดหวังไว้ ดังปรากฏว่าในจำนวนลูกที่แต่งงานแล้ว ตัวเลขไม่แตกต่างกัน

กันมากนัก ระหว่างลูกสาว ลูกชายที่แต่งงานกับคนในชั้นสังคมเดียวกันหรือใกล้เคียงกันมากกว่าที่จะแต่งงานกับคนที่อยู่ในชั้นทางสังคมที่สูงกว่า

สรุป การเปลี่ยนแปลงชั้นทางสังคมของประชากรในกรุงเทพมหานคร เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตและในปัจจุบัน ในอดีตมีประชากรจำนวนไม่น้อยที่สามารถอยู่ในฐานะทางชนชั้นที่ต่างจากบิดา มารดาของตน ปัจจุบันความคาดหวังที่จะเปลี่ยนแปลงชั้นทางสังคมของตนก็ยังมีอยู่สูง และความคาดหวังดังกล่าวยังมีต่อไปในอนาคตด้วย โดยเฉพาะความคาดหวังที่มีต่อการเลื่อนชั้นทางสังคมของลูก โดยเห็นว่าการศึกษาคือปัจจัยสำคัญ ที่จะเปิดโอกาสให้การเลื่อนชั้นทางสังคมเป็นไปได้ และส่วนใหญ่ก็มีความพอใจต่อการศึกษาในสถาบันที่ลูกกำลังศึกษาอยู่ อย่างไรก็ตามความคาดหวังดังกล่าว จะเป็นจริงนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจหลาย ๆ ปัจจัย เช่น การเพิ่มขึ้นของประชากร การขยายตัวทางเศรษฐกิจในแง่มุมต่าง ๆ เช่น การสร้างงาน ราชการ ครอบงำ เป็นต้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

8. สรุปและข้อเสนอแนะ

การจัดวางชั้นทางสังคมของกรุงเทพมหานครโดยีใช้รายได้ การศึกษาและ
ความเห็นเกี่ยวกับสถานภาพช่วงชั้นทางสังคมของตนเองเป็นตัวกำหนดนั้น ทำให้ทราบ
ถึงลักษณะสำคัญทางสังคมและเศรษฐกิจของคนชั้นสูง ชั้นกลางและชั้นล่างซึ่งมีความ
สัมพันธ์ในทางตรงกันกับสถานภาพทางชนชั้น คนชั้นสูงและชั้นกลางมีโอกาสในทางสังคม
และเศรษฐกิจมากกว่าคนชั้นล่าง เช่นการเป็นเจ้าของสิ่งของบางอย่าง การศึกษา
การพักผ่อนหย่อนใจ ตลอดจนการรวมตัวกันในรูปสมาคม อย่างไรก็ตามคนในแะละ
ช่วงชั้น แสดงความพอใจในสถานภาพชนชั้นของตน และมีความคาดหวังว่า จะมีโอกาส
ในการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางชนชั้นของตนให้ดีขึ้น โดยเฉพาะการเปลี่ยนสถาน-
ภาพของลูกโดยการศึกษ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชั้น เป็นการผูกพันกันส่วนบุคคล
การช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่าง "ผู้ใหญ่" "ผู้น้อย" แสดงออกในรูปของการ
ช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ การให้กำลังใจ การให้คำแนะนำเป็นต้น ความสัมพันธ์
ส่วนบุคคลจึงเป็นเครื่องเชื่อมโยงคนที่อยู่ในชั้นต่างกัน

โครงสร้างการจัดวางชั้นในปี 2545 จะมีลักษณะเช่นไรนั้น คงจะเป็นการ
ยากในการจะประเมินจากการศึกษาครั้งนี้ บัจจุบันน่าจะพิจารณา ได้แก่อัตราการ
เพิ่มขึ้นของประชากร การขยายตัวทางเศรษฐกิจ การศึกษาและมาตรฐานการ
ครองชีพ เป็นต้น ความคาดหวังในสิ่งเหล่านี้ของคนส่วนใหญ่เป็นไปในทางที่จะดีขึ้น
ซึ่งจะช่วยให้มีการเลื่อนสถานภาพของตนเอง การเปลี่ยนแปลงอาจจะเกิดขึ้นใน
ความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างช่วงชั้น การรวมตัวในรูปสมาคมอาจเพิ่มมากขึ้น ความ
ต้องการสวัสดิการในคานต่าง ๆ อาจเพิ่มขึ้นเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ถ้าปัจจัยด้าน
เศรษฐกิจและสังคมยังคงล้าหลังคน เื่ออำนาจช่วยให้โอกาสในการเปลี่ยนแปลงสถาน-
ภาพทางชนชั้นเป็นไปได้แล้ว ลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างชั้นที่ยึดถือ

ผลประโยชน์ของทางขึ้นสังคมของคน ก็คงเป็นไปโดยลักษณะประนีประนอม ข้อสรุปดังกล่าวคงเป็นเพียงข้อคิดเห็น มากกว่าจะเป็นข้อเท็จจริงที่ยืนยันได้

สิ่งที่จะละเว้นไม่กล่าวถึงไม่ได้ นั่น คือระเบียบวิธีวิจัย การศึกษารังนี้เป็นการศึกษาเบื้องต้น ไม่ได้มุ่งวิเคราะห์หรือจำแนกประเภทใด หรือพิสูจน์สมมุติฐานใด ข้อเสนอแนะเบื้องต้นหากจะมีการศึกษาในเรื่องนี้ อีกมีดังนี้

1. หน่วยของการศึกษา ควรจะเป็นชุมชนใดชุมชนหนึ่ง เพื่อเก็บข้อมูลได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาต่อ ๆ ไป ในกรณีที่จะศึกษากทม. และมหานครทั้งหมด ควรจะเป็นการศึกษาโดยรวมทั้งนักวิชาการในบ้านมานุษยวิทยา สังคมวิทยา จิตวิทยาสังคม รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์และนักสถิติ เพื่อรวบรวมข้อมูลในแง่มุมต่าง ๆ ได้อย่างละเอียดและครบถ้วน

2. การจัดสร้างเครื่องมือในการวัดสถานภาพทางช่วงชั้นของบุคคลให้เป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น เช่นการสร้างเครื่องมือวัดความสำคัญของอาชีพต่าง ๆ (occupational ranking score) เป็นต้น

3. ใช้วิธีสังเกต โดยการเข้าไปมีส่วนร่วม ซึ่งสามารถทำได้โดยการเลือกชุมชนตัวอย่าง โดยให้นักมานุษยวิทยาเข้าไปอยู่กับกลุ่มชนนั้น ๆ ภายในระยะเวลาหนึ่งจะทำให้เห็นภาพชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ ของชุมชน รวมทั้งเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติชีวิตของบุคคล (life history) ที่จะช่วยให้เข้าใจกระบวนการของการเลื่อนฐานะทางชนชั้น

4. การเข้าสังเกตการณ์ในปรากฏการณ์บางอย่าง เช่น กิจกรรมของสมาคมอาชีพต่าง ๆ การตกลงกันในเรื่องค่าจ้างแรงงานหรือสวัสดิการต่าง ๆ

5. การสัมภาษณ์บุคคลในวิชาชีพต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง จะช่วยให้การคาดคะเนเกี่ยวกับลักษณะการจัดระเบียบทางช่วงชั้นในอนาคต เป็นไปได้กว้างขวางและชัดเจนยิ่งขึ้น

โครงการวิจัยนี้ทำร่วมกับโครงการวิจัยในเรื่องครอบครัวและเครือข่าย
ของกรุงเทพมหานคร การอ่านโครงการทั้ง 2 เรื่องนี้ จะช่วยให้เข้าใจลักษณะ
การจึกระเบียบสังคมของกรุงเทพมหานครได้ดียิ่งขึ้น ผู้วิจัยหวังว่าข้อมูลต่าง ๆ
คงจะเป็นประโยชน์และเป็นรากฐานของการวิจัยที่จะมีในโอกาสต่อ ๆ ไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม. "การผูกขาดทางเศรษฐกิจและการครอบงำ
ทางการเมืองในประเทศไทย." วารสารธรรมศาสตร์, ปีที่ 10
ฉบับที่ 3 (2524): 6-37.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คณะกรรมการปฏิบัติการกิจเกี่ยวกับกรุงเทพมหานคร
สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม. กรุงเทพฯ. 2545. กรุงเทพฯ: คณะ
กรรมการปฏิบัติการกิจเกี่ยวกับกรุงเทพมหานคร, 2526.
- ฉลาดชาย รมิกานนท์ และคณะ. "การมีส่วนร่วมของประชาชน: เจ็อนใจ
ปฏิกริยาและอนาคต." วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง. ปีที่ 2
ฉบับที่ 4 (2526): 69-95.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (บรรณาธิการ). วิวัฒนาการทุนนิยมไทย. กรุงเทพฯ:
คณะเศรษฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. คณะเศรษฐศาสตร์. ประเทศไทยคือกรุงเทพฯ
กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.
- สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร. ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย พ.ศ.
2398-2453. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ 2521.
- อภิน รัชพันธ์. "สังคมไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์: พ.ศ. 2325-2416"
แปลโดย ม.ร.ว.ประกายทอง สิทธิสุข พรหมดี สรุณบุญมี. บรรณาธิการ
ปัทม ออบคำ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์, 2518.
- _____ และคณะ. สังคม: ปัญหาและแนวทางแก้ไข. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.

ภาษาอังกฤษ

- Barber, Bernard. "Stratification, Social". International Encyclopaedia of the Social Science 15 (1968): 288-296.
- Evers, Han Dieter (ed.). Loosely Structured Social System: Thailand in Comparative Perspective. New Haven: Yale University, 1969.
- Hanks, Lucien. "Merit and Power in the Thai Social Order". American Anthropologist 64 (1962): 1247-1261.
- _____. "The Corporation and the Entourage: A Comparison of Thai and American Social Organization". Catalyst 2 (1966): 55-63
- _____. "The Thai Social Order as Entourage and Circle". Change and Persistence in Thai Society: Essays in Honor of Lauriston Sharp. Edited by G.W. Skinner and Thomas Kirch. Ithaca, New York: Cornell University Press, 1975.
- Kemp, Jeremy. A Tail Wagging the Dog: The Patron-Client Model in Thai Studies. Canterbury: University of Kent at Canterbury, 1981.
- Potter, Jack M. Thai Peasant Social Structure. Chicago: The University of Chicago Press, 1976.
- Erasart Yamklinfung. A Study of the Needs and Problems of Children and Youth in Four Slums in Bangkok. Bangkok: Chulalongkorn University Social Research Institute, 1973.

Skinner, G. W. Chinese Society in Thailand: An Analytical History.
Ithaca, New York: Cornell University Press, 1957.

Van Roy, E. and Cornehlis, J.V. "Economic Development in Mexico
and Thailand: An Institutional Analysis". Part II.
Journal of Economic Issues 3 (1969): 21-38.

Wilson, David A. Politics in Thailand. Ithaca, New York: Cornell
University Press, 1969.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย